

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
PEDAGOĢIJAS NODAĻA

**FONEMĀTISKĀS UZTVERES PILNVEIDE 1. – 2. KLASES SKOLĒNIEM AR
MĀCĪŠANĀS TRAUCĒJUMIEM**

BAKALaura DARBS

Autore: Aiga Seržāne

Stud. apl. as09711

Darba vadītāja:

Dr. paed.,prof. Sarmīte Tūbele

RĪGA 2012

ANOTĀCIJA

Pētījuma „Fonemātiskās uztveres pilnveide 1. – 2. klases skolēniem ar mācīšanās traucējumiem” mērķis ir teorētiski un empīriski izpētīt un veikt fonemātiskās uztveres pilnveidi 1. – 2. klases skolēniem ar mācīšanās traucējumiem, lai uzlabotu skolēnu sekmes un veicinātu pilnvērtīgāku iekļaušanos klases kolektīvā.

Baklaura darbs ir izstrādāts divās daļās, 1. Teorētiskais pētījums par fonemātisko uztveri, mācīšanās traucējumiem, un raksturoti 1. – 2. klases skolēni. 2. Empīriskais pētījums, kurā atspoguļota fonemātiskās uztveres pilnveide, un, izmantojot bērnu darbības produktu analīzes metodi, analizēti skolēnu diktāti un atstāstījumi, intervēts skolas logopēds, lai noskaidrotu, ar kādām metodēm tiek strādāts ar šiem skolēniem.

Tika izdarīti secinājumi par empīriskā pētījuma norisi, rezultātiem un skolēnu attīstību.

Atslēgas vārdi:

Fonemātiskās uztveres pilnveide, mācīšanās traucējumi, 1. – 2. klases skolēni.

ANNOTATION

The goal of the reasearch “Improvement of phonemactical perception between first and second grade students with learning disorders” is to theoretically and empirically investigate and develop phonemactical perception methods for first and second grade students with learning disorders to improve student grades and proper integration in class.

Bachelor thesis is divided into two parts: theoretical and empirical. Theoretical part includes study of phonemactical perception, learning disorders and description of first and second grade students. Empirical part consistsof a research where improved phonematic perception is developed and by using the method of children product analysis several tests and essays of students are analyzed, and school’s speech therapist was interviewed to find out what kind of methods are used with these students.

As a result conclusions ar drawn about empirical research process, obtained results and student development.

Keywords:

Improvements of phonematic perception, learning disorders, first and second grade students.

SATURS

IEVADS	5
1. FONEMĀTISKĀS UZTVERES PILNVEIDES 1. – 2. KLASES SKOLĒNIEM AR MĀCĪŠANĀS TRAUCĒJUMIEM TEORĒTISKAIS PAMATOJUMS.	8
1.1. Fonemātiskā uztvere un tās traucējumi	8
1.2. Mācīšanās traucējumi	11
1.3. 1. – 2. klases skolēnu attīstība veseluma skatījumā	15
2. EMPĪRISKAIS PĒTĪJUMS FONEMĀTISKĀS UZTVERES PILNVEIDĒ	20
2.1. Pētījumā izmantoto metožu raksturojums	20
2.2. Pētījumā iesaistīto skolēnu sākotnējā izpēte	21
2.3. Skolotāja palīga darbība mācīšanās traucējumu mazināšanā	25
2.4. Pētījumā iesaistīto skolēnu atkārtotā izpēte un rezultātu analīze	38
NOBEIGUMS	42
IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA	44
PIELIKUMS	46

IEVADS

Cilvēku galvenais saziņas līdzeklis ir runa, valoda un prasme sarunāties. Ikdienas dzīvē ik uz soļa satiekamies ar citiem cilvēkiem, mājās, darbā, skolā, uz ielas. Un, lai kaut ko uzzinātu, pajautātu, saprastu, noskaidrotu, mums ir jāmāk komunicēt ar citiem. Jau bērnam piedzimstot, sākas viņa izziņas procesi. Viņš skatās, pēta, klausās sāk uztvert. Augot arvien lielākam uztvere attīstās un bērns jau pats sāk atdarināt kustības, skaņas. Šo skaņu atdarināšana ir lasītprasmes pamats, lai arī neapzināts, bet ļoti nozīmīgs, jo vēlākajos lasīt apguves posmos skolēns sāk veikt apzinātas lasīšanas darbības. (Kauliņa, Tūbele, 2012, 14) Bērns mēģina kaut ko pateikt, pamazām sāk komunicēt, šajā posmā ir svarīgi pēc iespējas palīdzēt bērnam attīstīt viņa valodu un runu, lai vēlāk nerastos dažādas problēmas. Ja bērns pilnvērtīgi saņem informāciju, visu saprot un pēc tam var arī nodot to citiem, tad grūtības komunikācijā viņam neradīsies. Bērna runas un valodas attīstību tāpat kā vispār bērna psihisko attīstību galvenokārt ietekmē vide, kurā bērns aug. Tā ir mikrovide – ģimene, dzīvesvieta, cilvēki, kas ir tuvumā un makrovide – sabiedrība, kultūrvide, morāle, audzināšana, iepriekšējo paaudžu pieredze, tas, ko bērns redz un saņem no sabiedrības, kurā dzīvo. (Miltiņa, 2008, 21)

Pēc Latvijas Republikas Izglītības ministrijas statistikas datiem 2004./2005. mācību gadā 20 % Latvijā dzīvojošo jauniešu, ir ar mācīšanās traucējumiem, darba autore pieņem, ka šis skaits pēdējos gados varētu būt audzis, jo mēs dzīvojam tehnoloģiju gadsimtā, visas jaunākās tehnoloģijas, datori, mobilie telefoni un citas ietekmē cilvēku dzīves veidu un personības attīstību.

Mūsdienās arvien straujāk pieaug to bērnu skaits, kuriem ir lielas problēmas komunikācijā ar vienaudžiem, klasesbiedriem un citiem cilvēkiem. Šīs problēmas cēloņi ir ne tikai prenatālās un perinatālās attīstības traucējumi, organisma vispārēja somatiska novājinātība, bet to veicina arī vecāku pedagoģiskā nekompetence, bērnu emocionālā deprivācija ģimenē, kā arī daudzveidīgi sociāli faktori. (Miltiņa, 2008, 21) Runājot tieši par sākumskolas periodu, konkrētāk, par 1. un 2. klases vecuma skolēniem – šī vecuma bērni ļoti sadala cilvēkus grupās, ar kuriem draudzēsies un ar kuriem nē. Bieži par izstumšanas upuriem kļūst bērni, kuri nāk no ne tik labvēlīgas dzīves vides, bāreņi, bērni, kuri nemācās, neapmeklē skolu. Visas šīs problēmas pastāv un to kļūst arvien vairāk, bet varbūt vajadzētu iedziļināties šo problēmu dziļākajos cēloņos, kas iespējams no ārpuses nemaz nav redzami, un, ja šos cēloņus atklāj laicīgi, tad ir iespēja

skolēnu pasargāt no vēl lielākām un rupjākām kļūdām turpmākajā darbībā. Skolotājam šajā procesā ir vislielākā nozīme, jo, skolotājs ir cilvēks, kurš pavada ar skolēniem lielāko dienas daļu, un viņam ir jāpamana katra bērna īpatnības. Veicot dažādus darbus klasē, skolotājam ir jānovēro, kas kuram bērnam padodas un kas nē, lai vēlāk varētu izdarīt secinājumus par to, kuram vajadzētu pievērst vairāk uzmanības, varbūt jāpieaicina kāds speciālists vai tamlīdzīgi.

Skolēniem ar runas un valodas traucējumiem skolas gaitās blakus verbālām izteikšanās grūtībām parādās dzimtās valodas uztveres, izpratnes un lietošanas nepietiekamība, kas izpaužas specifiskās kļūdās, skolēnam lasot un rakstot. (Miltiņa, 2008, 21) Rezultātā skolēniem rodas problēmas ne tikai komunikācijā ar citiem, bet arī nepieciešamo darbu veikšanā.

Ņemot vērā problēmas aktualitāti bakalaura darba autore izvēlējās tematu „Fonemātiskās uztveres pilnveide 1. – 2. klases skolēniem ar mācīšanās traucējumiem”.

Pētījuma objekts: mācīšanās traucējumi 1. – 2. klases skolēniem.

Pētījuma priekšmets: fonemātiskās uztveres pilnveide skolēniem ar mācīšanās traucējumiem.

Pētījuma mērķis: teorētiski un empīriski izpētīt un veikt fonemātiskās uztveres pilnveidi 1. – 2. klases skolēniem ar mācīšanās traucējumiem vidusskolā X.

Uzdevumi:

- 1) analizēt teorētisko literatūru par pētāmo problēmu;
- 2) izpētīt un analizēt 1. – 2. klases skolēnu ar mācīšanās traucējumiem diktātus un atstāstījumus;
- 3) veikt atbalsta pasākumus, lai uzlabotu fonemātisko uztveri, 1. – 2. klases skolēniem ar mācīšanās traucējumiem;
- 4) apstrādāt iegūtos datus un izanalizēt rezultātus.

Pētījuma hipotēze: fonemātiskā uztvere skolēniem ar mācīšanās traucējumiem tiek pilnveidota, ja: tiek ņemtas vērā bērna vecuma īpatnības; tiek izmantotas atbilstīgas metodes; darbībā tiek iesaistīts skolotāja palīgs.

Izmantotās metodes: teorētiskās un zinātniskās literatūras analīze, novērošana, intervija, bērnu darbības produktu analīze.

Pētījuma bāze: pētījumā piedalās pieci 1. klases skolēni, seši 2. klases skolēni un viena logopēde.

Bakalaura darba teorētisko pamatu veido valodnieku (Markus, 2000; Rūķes – Draviņas, 1982; u.c.), psihologu (Svences, 1999; Puškareva, 2001; u.c.), pedagogu

(Smitas, Strikas, 1998; u.c.) un logopēdu (Miltiņas, 2008; Staļģes, Vabales, 2002; Tūbeles, 2002; 2006; u. c.) atziņas.

Bakalaura darba struktūra.

Darbs sastāv no anotācijas, ievada, 2 nodaļām ar 7 apakšnodaļām, nobeiguma un literatūras un avotu saraksta ar 26 vienībām. Darbs vizualizēts 9 tabulās, 8 attēlos; darbam ir 2 pielikumi.

1. FONEMĀTISKĀS UZTVĒRES PILNVEIDES 1. – 2. KLASES SKOLĒNIEM AR MĀCĪŠANĀS TRAUCĒJUMIEM TEORĒTISKAIS PAMATOJUMS

1.1. Fonemātiskā uztvere un tās traucējumi

Cilvēkbērns savā attīstībā kā vienu no pēdējām apgūst runas funkciju. Kad ir savienojusies doma un vārds, bērns strauji apgūst valodu. Apkārt esošās lietas un notikumi iegūst savu nozīmi, tie savienojas ar dzimtās valodas vārdiem, un bērns spēj izteikt savas vēlmes, vēlāk – savus vērtējumus un spriedumus. Valoda ir viens no sazināšanās veidiem, kas nepieciešama cilvēkam kā sabiedrības loceklim. Ja bērnam ir runas traucējums, tas rada grūtības ne tikai saskarsmes procesā ar vienaudžiem un pieaugušajiem, bet arī nepārvaramus šķēršļus mācību programmu sekmīgā apgūvē. Smagi runas traucējumi var sekundāri kavēt izziņas procesu attīstību. (Tūbele, 2002, 7)

Bērna valoda liecina par viņa domāšanas attīstību: fonemātiskā uztvere bērnam ir pilnībā izveidojusies aptuveni piecu gadu vecumā, arī lūpu un mēles muskulatūra ir nostiprinājusies, tāpēc lielāko tiesu bērns var izrunāt visas dzimtās valodas skaņas. (Markus, 2000) Velta Rūķe-Draviņa ir rakstījusi: „Vai nu lēnāk vai ātrāk, bet līdz apmēram piecu gadu vecumam normāls bērns, kas audzis normālos apstākļos, ir iemācījies sarunāties savā pirmajā valodā un pārzina šīs valodas struktūru vismaz galvenos vilcienos. Viņš prot vārdus apvienot teikumos saskaņā ar šīs valodas gramatikas normām, kā arī pārzina samērā plašu (vairāku tūkstošu) vārdu krājumu, pie tam pasīvi saprotamais vārdu daudzums un frazeoloģija viņam ir krietni plašāki nekā viņa paša aktīvi lietotie vārdi. Tomēr ceļā uz pilnībā brīvu, izteiksmīgu, raitu un skaidru domas izteiksmi vēl jākrāj gan zināšanas, gan pieredze.” (Rūķe - Draviņa, 1982)

Fonemātiskā uztvere tiek raksturota kā spēja atšķirt uztveramās skaņas. Pat nelieli fonemātiskās uztveres traucējumi var radīt lasīšanas un rakstīšanas procesa apguves grūtības. Skolēniem ar primāru fonemātiskās uztveres mazattīstību priekšplānā izvirzās rakstīšanas un lasīšanas traucējumi, kurus novērst var tikai attīstot un pilnveidojot fonemātiskās analīzes un sintēzes iemaņas. (Tūbele, 2002, 16)

Ar fonemātisko dzirdi saprot spēju sadzirdēt un atšķirt atsevišķas skaņas vārdā. Šī spēja, kā arī prasme noteikt vārdā ietilpstošās skaņas un to secību, ir lasīšanas un rakstīšanas pamatā. No metodiskā viedokļa skaņu saklausīšanai ir svarīgi skolēniem pašiem izrunāt analizējamās vienības. Vairumam bērnu fonemātiskā dzirde attīstās bez grūtībām reizē ar skaņu apgūšanu, taču katrā klasē ir bērni, kuriem ir problēmas ar

skaņu saklausīšanu un to secības noteikšanu. Šie traucējumi apgrūtina lasīšanas un rakstīšanas iemaņu apguvi. (Andersone, Ērgle, Filatova, Golubova, Ikale, Ptičkina, 2005, 17)

Kompleksā valodas veidošanas un koriģējoši attīstošajā darbībā svarīga nozīme ir tieši fonemātiskās uztveres attīstīšanai – spējai uztvert un atšķirt valodas skaņas (fonēmas). Fonemātiskās uztveres attīstīšana ir priekšnoteikums gan noturīgai izrunas labošanai, gan vēlāk pozitīvi ietekmē rakstu valodas apguvi. Plānveidīgi attīstot fonemātisko dzirdi, bērns daudz labāk apgūst un atšķir vārdu priedēkļus un piedēkļus, kas bieži pilnīgi maina vārdu nozīmi, mācās pareizi lietot vārdu galotnes un prievārdus. Bez pietiekami attīstītas fonemātiskās uztveres nav iespējama arī skaņu savienojumu, zilbju un vārdu veidojošo skaņu analīze (dalīšana pa skaņām) un sintēze (atsevišķu skaņu apvienošana zilbē vai vārdā). Tas, savukārt, apgrūtina lasīt un rakstītprasmju apguvi. (Liepiņa, 2008, 3)

Valodas skaņu elementus bērns apzinās samērā agri, vēl pirmsskolas vecumā. Taču viņš vārdu nesadala sastāvdaļās, neapzinās tā skaņu struktūru; nevar pateikt, kura pēc kārtas ir tā vai cita skaņa, nevar noteikt skaņu secību vārdā. Apzināta attieksme pret vārda skaņu sastāvu sākas tad, kad bērnam sāk mācīt skaņu analīzi, tādēļ sekmes jaunākajās klasēs daudzējādā ziņā atkarīgas no tā, kā skolēns apgūst fonemātisko analīzi. Lai sāktu fonemātiskās uztveres noteikšanu, vispirms vajadzētu pārliecināties, vai nav traucēta fiziskā dzirde, jo pat nelieli tās traucējumi, var izraisīt skaņu izrunas traucējumus. (Tūbele, 2006, 63) Analizējot fonemātiskās uztveres noteikšanas rezultātus, vispirms novērtē fonemātiskās analīzes iemaņas kopumā un tad nosaka, kāds fonemātiskās analīzes komponents traucēts vai nepietiekami attīstīts. Ja bērns nevar vienlaicīgi nosaukt balsīgos un nebalsīgos līdzskaņus, garos un īsos patskaņus, tad nav pietiekami attīstīti fonemātiskie priekšstati, būs grūtības diferencēt opozicionāras fonēmas. Vidēji izteiktu fonemātiskās uztveres traucējumu gadījumos bērns varēs izdalīt skaņas no vieglākiem vārdiem, bet sarežģītāku vārdu fonemātiskā analīze sagādās grūtības. Ja ir dziļa fonemātiskā nepietiekamība, bērns nedzird vārda skaņas, neatšķir attiecības starp vārda skaņu elementiem. Vārds šādam bērnam ir nesaprotamu skaņu komplekss, no kura viņš var izdalīt tikai akustiski spēcīgus elementus (atsevišķus patskaņus). Prasme veikt fonemātisko analīzi ir atkarīga ne tikai no tā, cik attīstīta ir fonemātiskā uztvere, bet arī no tā, vai fonemātiskās uztveres traucējums ir primārs vai sekundārs. (Tūbele, 2006, 65 – 66)

Ja ir traucēti vairāki vai visi valodas sistēmas komponenti, skolēnam ir apgrūtināta iekļaušanās sabiedrībā, aizkavēta personības attīstība, un visbeidzot – runas attīstības nepilnību dēļ viņam rodas mācīšanās traucējumi. (Tūbele, 2002, 8)

Valodas sistēmas nepietiekama attīstība (VSNA) ir dažādu sarežģītu runas un valodas traucējumu kopums, kad bērniem ar normālu dzirdi un saglabātu intelektu traucēti visi valodas sistēmas komponenti: fonētika, fonemātiskie procesi, leksika, gramatika un arī saistītā runa. (Волкова, 2006)

Valodas sistēmas nepietiekamai attīstībai ir trīs runas attīstības līmeņi: I – runas praktiski nav, II – ir valodas iedīgļi, III – neattīstīta valodas fonētiskā un leksiski gramatiskā struktūra, bet valodas bāze ir labāk vai sliktāk attīstīta. Vispārējās izglītības skolās mācās bērni ar VSNA III runas attīstības līmeni. Pārsvarā var būt leksiski gramatiskie, fonētiski fonemātiskie vai arī fonemātiskie traucējumi. Šo bērnu mutvārdu runā un rakstrunā saskatāmas likumsakarīgas *īpatnības*: 1. klasē mācību gada sākumā visspilgtāk ir izteikti fonētiskie traucējumi, galvenokārt skaņu aizstāšana un jaukšana, traucēta arī garāku, sarežģītāku vārdu struktūra, nepietiekami attīstīta fonemātiskā uztvere, nevar noteikt skaņu skaitu un secību vārdā (nevar atrast izlaistos burtus), nabadzīgs vārdu krājums, nepareizs runas gramatiskais noformējums (kas var izpausties tikai rakstrunā). Tas viss, kopā ņemot, iespaido valodas funkciju attīstību. (Tūbele, Lūse, 2004, 8 – 9)

Darba autore secina, ka runas attīstības aizkavēšanās nopietni ietekmē skaņu analīzes un sintēzes procesu, kas ir fonemātiskā uztvere un tai ir liela nozīme bērna valodas attīstībā, arī domāšanas procesu attīstībā. Gan runas, gan rakstīšanas spējas ir atkarīgas no tā, kā bērns uztver un sadzird skaņas, lai pēc tam pats tās varētu pareizi lietot. Ja šī uztvere ir traucēta, tad bērns nevar pilnvērtīgi un bez kļūdām pildīt uzdoto un sasniegt labus rezultātus, jo īpaši uzdevumos, kuros ir jāraksta, piem., diktātu rakstīšanā, tāpēc rodas problēmas mācībās. Laicīgi nepamanot šīs problēmas, bērnam var rasties nopietni mācīšanās traucējumi, kurus darba autore sīkāk analizē otrajā nodaļā.

1.2. Mācīšanās traucējumi

Mācīšanās traucējumi ir – neiroloģiski traucējumi, kas ietekmē galvas smadzeņu spēju izprast, atcerēties vai nodot informāciju. Mācīšanās traucējumi bieži vien ir gluži nemanāmi, un šķiet, ka šiem bērniem nekādu trūkumu nemaz nav. Daudzu šo bērnu inteliģence svārstās robežās no vidējas līdz pat izcilai, un parasti īpaši iezīmīgi ir tas, ka viņi ir spējīgi kādā noteiktā jomā. (Smita, Strika, 1998, 7)

Termins ‘specifiski mācīšanās traucējumi’ – apzīmē patoloģiju vienā vai vairākos psiholoģiskos pamatprocesos, kas saistās ar mutiskās un rakstiskās valodas izpratni vai lietošanu, un šī patoloģija izpaužas kā traucēta spēja saklausīt, domāt, lasīt, runāt, rakstīt, ievērot pareizrakstību vai izdarīt matemātiskus aprēķinus.

Uzvedība, kas rada mācīšanās traucējumus ir: hiperaktivitāte, nenoturīga uzmanība, grūtības rīkoties pēc norādījumiem, sociālā brieduma trūkums, sarunāšanās grūtības, elastības trūkums, vāja prasme plānot un organizēt, aizmāršība, neizveicība, impulsu kontroles trūkums. (Smita, Strika, 1998, 8 – 9)

Bērna intelektuālo attīstību dziļi iespaido arī viņa ģimene, skola un sabiedriskā vide. Lai gan valda uzskats, ka mācīšanās traucējumu pamatā ir bioloģiskas dabas novirzes, tomēr traucējumu izpausmes smagumu un to iespaidu nosaka tieši bērna vide. Lai gan mācīšanās traucējumi tiek uzskatīti par paliekošu patoloģiju, tomēr, izmainot apstākļus mājās un bērna izglītības programmu, iespējams panākt izteiktu uzlabošanos. (Smita, Strika, 1998, 12 – 13)

Alerģijas, astma, iedzimti bojājumi, fiziska vai garīga atpalcība zīdaiņa vai pirmsskolas vecumā var novest pie intensīvām attiecībām un pieķeršanās vienam vai abiem vecākiem (parasti mātei). Šāda pieķeršanās potenciāli varētu aizkavēt bērna patstāvības attīstību. Bērna aktuālās vajadzības var prasīt no vecākiem tik daudz, ka viņiem ir jāatsakās no personīgajām, sabiedriskajām, intelektuālajām vai profesionālajām interesēm. Tādējādi viņi gandrīz pilnībā atdod sevi bērnam un bērna spēju atvieglot, padarot par savu dzīves mērķi viņa potenciāla pilnīgu attīstību vai pielāgošanos veselo pasaulei. (Rimma, 2000, 44) Bakalaura darba autore uzskata, ka šādu bērna – vecāku attiecību rezultātā, bērns kļūst pilnīgi atkarīgs un pats vairs nevar mācīties, iet skolā un vispār dzīvot. Rezultātā problēmas skolā ir neizbēgamas.

Bioloģiskos faktoros, kas veicina mācīšanās traucējumus, var iedalīt četrās galvenajās kategorijās: smadzeņu bojājumi, bojājumi smadzeņu attīstībā, neiroķīmiskā līdzsvara traucējumi un iedzimtība. (Smita, Strika, 1998, 12 – 13)

Smadzeņu bojājumi – tos var iegūt prenatālajā dzīves posmā, ja māte lieto kādas narkotiskas vielas, smēķē, lieto alkoholu vai, ja ir slimojusi ar cukurslimību jeb diabētu, nieru slimībām vai masaliņām. (Smita, Strika, 1998, 14) **Smadzeņu attīstības bojājumi** – cilvēka smadzeņu attīstība sākas ieņemšanas brīdī un turpinās vēl jauna pieaugušā cilvēka vecumā. Deviņos mēnešos pirms piedzimšanas izveidojas visas galvas smadzeņu pamatstruktūras. Augļa nervu sistēmas augšana norisinās vairākās stadijās – dažādos grūtniecības periodos veidojas dažādi smadzeņu rajoni. Īpaši izšķiroša loma attīstībā ir periods no piektā līdz septītajam augļa dzīves mēnesim, kad galvas smadzeņu garozā šūnas izkārtojas pareizā stāvoklī. Galvas smadzeņu garozas pareizas funkcijas ir būtiski svarīgas augstākā līmeņa domāšanā un mācīšanās procesos. Ar katru gadu bērnam šie smadzeņu rajoni arvien vairāk „specializējas”, ļaujot bērnam darīt lietas, ko līdz šim viņš nevarēja. Piemēram, skaļā lasīšana – iesaistās galvas smadzeņu garozas četrpadsmit rajonu koordinētā aktivitāte, šai norisē piedaloties tiem rajoniem, kas attiecas uz redzi, valodas signālu apstrādi, klausīšanos un runāšanu. (Smita, Strika, 1998, 17)

Ja šis nepārtrauktais „vadu” veidošanās process kādā laika sprīdī tiek traucēts, smadzeņu daļas, iespējams, vairs neattīstās normāli. Speciālisti uzskata, ka ar šāda veida attīstības defektiem skaidrojami daudzi mācīšanās traucējumi. (Smita, Strika, 1998, 17)

Cilvēkam ar mācīšanās traucējumiem īpaši bieži vērojami trīs modeļi.

1. *Kreisā puslode mazaktīva/ labā puslode pārmērīgi aktīva.* Kreisā smadzeņu puslode parasti specializējas valodas funkcijās, un bērniem, kuriem izpaužas šis modelis, grūtības rodas dažādos valodas signālu apstrādes aspektos (lasīšanā, rakstīšana un reizēm runāšanā). Ja ir grūtības ar valodu, parasti vāja ir arī verbālā materiāla izpratne un atcerēšanās. Turklāt, šiem skolēniem bieži grūtības rada uzdevumi, kas saistās ar loģiku un analīzi. (Smita, Strika, 1998,18)
2. *Labā puslode mazaktīva/ kreisā puslode pārmērīgi aktīva.* Labā puslode parasti organizē un apstrādā neverbālo informāciju. Cilvēkiem, kuriem ir labās smadzeņu puslodes garozas nepilnvērtības, var rasties problēmas ar laika izjūtu, sava ķermeņa apzināšanos, telpisko orientāciju, vizuālo uztveri un vizuālo atmiņu. (Smita, Strika, 1998,18)
3. *Pieres daivu pazemināta aktivitāte.* Galvas smadzeņu pusložu pieres daivu garoza pārvalda motoro izturēšanos, un šeit arī atrodas rajoni, kas piedalās plānošanā un spriedumu veidošanā, uzmanības koncentrēšanā, informācijas

organizēšanā un izvērtēšanā, emociju apvaldīšanā. (Smita, Strika, 1998, 18 – 19)

Neiroķīmiskā līdzsvara traucējumi – smadzeņu šūnu sazināšanās notiek ar ķīmisku „sūtņu”, tā saucamo neiromediatoru palīdzību. Ikviena galvas smadzeņu smalkā ķīmiskā līdzsvara izmaiņa var kavēt šo neiromediatoru darbību un vājināt smadzeņu spēju funkcionēt pareizi. Arvien lielāks pierādījumu kopums liecina, ka neiroķīmiskā līdzsvara traucējumi veicina dažus mācīšanās traucējumus, jo īpaši tos, kuri saistīti ar nespēju koncentrēt uzmanību un impulsivitāti. (Smita, Strika, 1998, 20) **Iedzimtība** – pētot ģimenes, kurās bērniem ir mācīšanās traucējumi, noskaidrots, ka līdzīgas mācīšanās grūtības šo bērnu vecākiem, brāļiem, māsām un citiem radniekiem sastopamas daudz biežāk nekā caurmērā citiem iedzīvotājiem. Diezgan daudz ir pierādījumu, ka ģimenēs no paaudzes paaudzē var atkārtoties daži valodas, runas, uztveres un izpratnes traucējumi (tie negatīvi ietekmē lasīšanas iemaņu veidošanos). (Smita, Strika, 1998,21)

Bērni ar mācīšanās traucējumiem cieš no neveiksmīga apvienojuma – viņiem vājās puses ir ne vien spilgtāk izteiktas, bet tās arī ir izteiktas tieši tādās jomās, kur tās visvairāk var traucēt pamata iemaņu apgūšanu lasīšanā, rakstīšanā vai matemātikā. (Smita, Strika, 1998,30) Bērns, kurš nemāk lasīt, nevar pilnvērtīgi mācīties. (Blakemore, Frith, 2006, 85)

Ir konstatēts, ka bērniem ar mācīšanās traucējumiem grūtības parasti rodas vienā vai vairākās no četrām pamata jomām, kuras nosaka informācijas netraucētu apstrādi: uzmanība, vizuālā uztvere, valodas signālu apstrāde un muskuļu koordinācija. (Smita, Strika, 1998,30)

Izšķir divas galvenās mācīšanās traucējumu grupas: 1) valodas traucējumi; 2) matemātikas jeb neverbālie traucējumi. (Nobela, 2002, 231) Valodas traucējumi ietekmē bērna valodu, spēju kvalitatīvi pildīt uzdoto priekšmetos, kuros ir jālasa vai jāraksta. Runas un valodas traucējumi skolēniem izpaužas kā: izrunas traucējumi, nepatīk rakstīšana, bieži no tās vairās, mācīšanās rakstīt ir aizkavējusies, lēni raksta, nespēj precīzi norakstīt, slikta pareizrakstība, diktātos teikumi nav pabeigti, grūtības iegaumēt dzejoļus, lēni lasa, slikti uztver tekstā galveno domu, grūtības secīgi atstāstīt stāstiņu. (Staļģe, L., Vabale, A. 2002, 236)

Valodas traucējumi ir visizplatītākie mācīšanās traucējumi. Valodas apguve ir sarežģīts process, kas daudziem skolēniem sagādā grūtības. Sākotnēji valodas apguve bērnam norisinās mājās, taču vēlāk skola ir atbildīga par valodas uzlabošanu un

mācīšanu lasīt. Cik ātri un veiksmīgi bērns iemācās lasīt, tas lielā mērā ir atkarīgs no viņa runas attīstības līmeņa. Tomēr, ir svarīgi saprast, kuri kognitīvie procesi atklāj to, kā bērna smadzenes pārņem un apstrādā izrunātās skaņas. (Sousa, 2006, 180) Tas ir svarīgi, lai jau laikus spētu rosināt konkrēto kognitīvo procesu attīstību, lai vēlāk bērnam nerastos problēmas mācībās. Ilgu laiku visus valodas un lasīšanas traucējumus apzīmēja ar vārdu "disleksija". Tomēr disleksija ir tikai viens no valodas un lasīšanas traucējumiem. Valodas traucējumu cēloņus parasti saista ar smadzeņu kreisās puslodes darbības traucējumiem. Kreisā puslode ir atbildīga par fonogrāfisko, ortogrāfisko izpratni un vārdu nozīmju veidošanu. Agrīnās pazīmes, kas liecina par iespējamām problēmām, ir aizkavēta valodas un skaņu apzināšanās, kā arī vispārīga kognitīvo spēju aizture. Ar šīm pazīmēm jāstrādā jau pirmsskolas vecumā. Skolotājam būtu jāatšķir tie skolēni, kas vispār ir lēnīgi, no skolēniem ar specifiskiem traucējumiem. Piemēram, dažiem skolēniem var būt vāji inteliģences testa rādītāji un sliktas sekmes. Bet bērnam, kuram būs lasīšanas traucējumi, būs vismaz viduvēji inteliģences testa rādītāji, tomēr viņš slikti lasīs un/vai rakstīs. (Staļģe, Vabale, 2002, 236) Skolēniem, kuriem ir disleksija vai lasīšanas traucējumi, piemīt „izgudrotāja raksturs”, tāpēc viņiem parasti labāk veicas radošajos uzdevumos. (Лалаева, 2002, 21) Ir pieņēmums, ka visveiksmīgākā mācīšana var norisināties pirmsskolas vecumā, 5. dzīves gadā, jo īpaši gramatikas mācīšana, un augsta attīstības forma ir fonemātiskajai dzirdei un uztverei. (Филичева, Чиркина, 2002, 1) Lasīšanas traucējumu koriģējoši attīstošās darbības iespējas sākumskolā ir daudzveidīgas, tai pat laikā ļoti individuālas katram bērnam. Psihisko funkciju attīstība, kas nepieciešamas lasīšanai, ir ilgstošs process, kurš katram cilvēkam veidojas individuāli – citam agrāk, citam vēlāk. To nosaka gan ģenētiskās īpatnības, gan daudzi citi faktori. Līdz ar to arī lasītprasmes apguves process nenotiek vienmērīgi un visiem bērniem vienādi. (Kauliņa, Tūbele, 2012, 83)

Bakalaura darba autore secina, ka mācīšanās traucējumi ir ļoti dažādi un katram bērnam tie var izpausties dažādi, bet tie visi ietekmē bērna personību un attīstību. Teorētiski valodas problēmām ir ļoti cieša saikne ar mācīšanās traucējumiem, jo, ja bērns neuztver, nesadzird, vai nespēj saprast vārda skaņas un zilbes, tad viņš nekādā gadījumā nevar pilnvērtīgi mācīties. Viņam rodas problēmas saskarsmē, komunikācijā ar citiem bērniem vai pieaugušajiem, problēmas apgūt mācību priekšmetos nepieciešamo informāciju, kā rezultātā bērnam var zust motivācija mācīties, var kristies pašvērtējums. Īpaši spilgti tas izpaužas 1. – 2. klases skolēniem, par to nākamajā nodaļā.

1.3. 1. – 2. klases skolēnu attīstība veseluma skatījumā

Šis ir vecums, kad strauji attīstās bērna spējas. Iesaistoties dažādās aktivitātēs, bērns atrod to darbības jomu, kurai viņam ir atbilstīgi dotumi, un tie pārvēršas spējās. Tas ir dabiski, ka šajā vecumā notiek bērna „pārslēgšanās” no vienām interesēm uz citām, no viena darbības veida uz citu. Bērns stihiski meklē īsto sfēru, kas atbilst viņa dotumiem un kur viņš varētu attīstīt savas spējas. Tāpēc ir ļoti svarīgi šajā vecumā bērnam nodrošināt daudzveidīgas darbošanās iespējas. (Reņģe, 2000, 87) Pēc kursa darba autores domām, skolēniem, kuriem ir nepietiekama valodas attīstība, var rasties problēmas, darbojoties viņš saprot, ka daudzās sfērās viņam kaut kas nepadodas un tas var ietekmēt viņa personību, gribasspēku un motivāciju vispār kaut ko darīt.

Sākumskolas bērnu psihiskās attīstības robežas nosaka bērna individuālās attīstības līmenis un īpatnības. Iestājoties skolā, bērni un skolotāji var sastapties ar vairākām problēmām: bērniem ir atšķirīgas gatavības pakāpes skolai, nesagatavotība jaunajai psiholoģiskajai lomai, atšķirīga motivācija iet skolā, dažāds prasmju un iemaņu, kā arī dotību līmenis. Vieniem mācīties ir viegli, citiem – grūti, vieniem ir garlaicīgi, citiem – interesanti. Mācību darbības aizvieto rotaļas un spēles, saskarsmē par galveno autoritāti kļūst skolotāji, šī perioda beigās – vienaudži. Sākumskolā bērnam izveidojas pašvērtējums. (Svence, 1999, 101)

Fiziskā attīstība – skolēniem ir izteikti paaugstināta kustību aktivitāte, tāpēc viņiem ir grūti nosēdēt mierīgi solā, ir grūti pakļaut savu uzvedību gribas kontrolei. Pirmajā klasē piespiedu sēdēšana ilgu laiku var izraisīt neurozi, kas var izpausties kompensācijas reakcijās – nagu, zīmuļa graušanā, pirkstu laužīšanā, matu virpināšanā, piedurkņu staipīšanā, vai atsākas slapināšanā gultā naktīs. Jo sliktāk bērns adaptējas skolā, jo spēcīgāk var izpausties neirozes pazīmes. Lielie muskuļi šajā periodā ir labāk attīstīti nekā sīkā muskulatūra, tāpēc bērni var ātri nogurt, ja ilgi jāraksta vai jāpiepūlē rokas pirksti precīzās kustībās. Ieteicams mācību darbību veidus mainīt ik pa 10 minūtēm, nenodarbinot ar vienu pārāk ilgi, piemēram, sēdēt un rakstīt. (Svence, 1999, 101– 102)

Šajā vecumā palielinās muskuļu masa. Nobriest kustību analizatora centrālās struktūras. Tas veicina kustību koordināciju pilnveidošanos. Šajā vecumposmā attīstās kustību ātrums, veiklība, lokāmība. No 7 gadu vecuma līdz 13 – 14 gadiem strauji pieaug muskuļu spēks. (Geske, 2005, 255)

Acu fizioloģiskā attīstība jeb redzes sajūtas fizioloģiskās sistēmas attīstība pilnībā beidzas apmēram 8 gadu vecumā, tāpēc šajā vecumā ilga lasīšana vai televizora skatīšanās var būt kaitīga bērna acīm. Lielo aktivitāšu un nemierīguma dēļ sākumskolas bērniem ir vairāk traumu, jo bērni pārāk paļaujas uz savām prasmēm un ir spontāni un neapbrēķināmi, vēl nepilnīgi ir attīstīta paškontrolē. Tomēr šajā vecumā pamazām bērna koordinācija sasniedz pieauguša cilvēka līmeni. (Svence, 1999, 101–102)

Kognitīvā attīstība – uztvere, uzmanība un atmiņa vēl ir samērā netīši un vāji kontrolējami procesi. (Andersone, Ērgle, Filatova, Golubova, Ikale, Ptičkina, 2005, 10) Ar iestāšanos skolā sākas bērna izziņas procesu pārkārtošanās. Jauni rādītāji saistās ar visu izziņas procesu pārkārtošanos no netīšajiem un tīšajiem procesiem. Perioda beigās visiem bērniem vajadzētu spēt pašiem kontrolēt savu uzmanību, iegaumēšanu, reproducēšanu utt. Mācību programmām jābūt sastādītām tā, lai noturētu bērnu interesi, dabiskās izziņas vajadzības, ar kurām bērns ir iestājies skolā. Pirmajā skolas gadā skolotāju lielākā problēma ir bērnu dažādā sagatavotība skolai, tādēļ atsevišķiem bērniem jānodrošina vienā gadā pabeigt divas klases, bet dažiem – palikt uz otru gadu vienā klasē. Sekmīgai prasību apguvei ir nepieciešams noteikts prasmju un iemaņu līmenis, neatlaidība, emocionālā līdzsvarotība, savaldība, spēja koncentrēties, noturēt uzmanību. (Svence, 1999, 103)

Lai bērns spētu iekļauties mācību procesā, svarīga ir arī personības gatavība, t. i., subjektīvais faktors, lai sekmīgi mācītos, pašam bērnam ir jāvēlas tiekties uz skolas dzīvi. Spēle reducējas uz mācībām, vērtību hierarhija mainās. Uzsākot skolas gaitas galvenā ir ārējā atribūcija – skolnieka statuss, un viss, kas ar to saistās – soma, burtnīcas, u. c.

Par bērna sagatavotību skolai liecina: bērna vēlēšanās izziņāt apkārtni, bērna pieredze uzvedībā, bērna runas attīstība, spēja paskaidrot savu darbību, spēles noteikumus, emocionālās jomas attīstība, saskarsmes līdzekļi, fiziskā sagatavotība, labs veselības stāvoklis. Jaunāko skolas vecumu mēdz dēvēt par bērniības maksimuma punktu – pilnziedu. Bērnā vēl ir pietiekami daudz bērnišķības valdzinājuma – naivuma, vieglprātības un viņš skatās uz pieaugušo kā gudrāko, stiprāko, ideālo, taču parādās arī jaunas īpašības – cita loģika, spriešanas spēja, bērns sāk zaudēt savu bērnišķīgo tiešumu, mainās viņa intereses, sociālais statuss, viss dzīves ritms. Ja attīstība norit normāli, tad 7 gados bērnam ir raksturīga asa un svaiga uztvere, viņš ir zinātkārs, ar spilgtu iztēli. Dominējošo vietu kognitīvajā sistēmā sāk ieņemt

domāšana. No domāšanas attīstības līmeņa ir atkarīga citu funkciju attīstība. Šī vecuma bērni spēj koncentrēties darbam uz 10 – 20 minūtēm. Apgrūtināta ir arī uzmanības pārslēgšana un pārslēgšanās no viena mācību uzdevuma uz otru. Skolas sākums ir emocionāli saspringts brīdis visiem bērniem, neatkarīgi no tā vai viņi to ārēji izrāda vai nē. Tā izpausmes var būt gan kaprīzes, gan agresivitāte, raudulība, miega traucējumi u. c. Bērnām normāli adaptējoties skolas vidē, šiem simptomiem būtu jāizzūd 1,5 – 2 mēnešu laikā, ja šajā laikā tie neizzūd, tad ir jāmeklē speciālista palīdzība, lai noskaidrotu, kāpēc tā notiek.¹

Darba autore secina, ka sākumskolas vecumā kognitīvie procesi tikai attīstās un nostiprinās, tāpēc ir ļoti svarīgi novērst jebkādas traucējumus, kas varētu ietekmēt skolēna pilnvērtīgu attīstību. Ja skolēns nespēj uztvert vārdus un skaņas, tad nopietni tiek traucēta lietu, priekšmetu un dažādu situāciju uztvere un analīze, kā rezultātā skolēns nevar pilnvērtīgi mācīties un attīstīties.

Izziņas attīstība – pirmajās klasēs bērniem nostiprinās uztveres, uzmanības, atmiņas, iztēles, domāšanas un runas procesi. No dabiskās spontanitātes izziņas procesi pamazām piemērojas sociālajām ievirzēm, normām, tradīcijām un etaloniem. To panāk ar galvenajiem darbības veidiem šajā vecumā – mācību darbībām, spēlēm un rotaļām, saskarsmi, sporta nodarbībām un darbu. No izziņas procesiem dominē – iztēle, uzmanība, atmiņa, domāšana un runa. **Iztēle** – tajā izpaužas radošais raksturs, kad bērns arvien jaunās kombinācijās spēj ievietot vecos priekšstatus un tēlus. (Svence, 1999, 104) **Uzmanība** – pirmajā klasē tā vairāk ir netīša – jādabojas ar īpašiem līdzekļiem, lai piesaistītu un noturētu bērnu uzmanību, bet pamazām tā kļūst tīša. **Atmiņa** – no 6 līdz 14 gadiem galvenokārt attīstās mehāniskā atmiņa, vislabāk iegaumē, ja vairākas reizes atkarīto iegaumējamo informāciju. (Svence, 1999, 105)

No izziņas procesiem sākumskolā visnozīmīgākā ir tieši atmiņa, jo uz atmiņas procesiem balstās domāšanas attīstība. **Domāšana** – notiek strauja prāta un intelekta attīstība. Domāšana attīstās no uzskatāmi konkrētās uz abstrakti loģisko. Svarīgi ir iemācīt bērnam plānot savu darbību, iemācīt mācīties, loģiski spriest. (Svence, 1999, 105) Šajā vecumā domāšana ir loģiska. Iekšējā mentālā shēma ļauj bērnam veidot simbolus un tēlus un pārveidot tos savās smadzenēs. Bet domāšanas operācijas

¹Pieejams:

http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/metodiskie_ieteikumi_darba_ar_berniem/?doc=818;
skatīts: 25.05.2011; 19:15

iespējamas tikai par reāliem objektiem, situācijām un notikumiem vai – tādiem, ko bērns spēj iztēloties. Bērnā grūti domāt par abstraktu ideju, veidot pieņēmumus, kas nebāzējas uz realitāti. Tātad sākumskolas klasēs objekti, par kuriem mācās, vai to attēli jāredz un jānodrošina iespēja bērniem darboties ar priekšmetiem, arī zīmēt, izkrāsot, izgriezt, līmēt utt. (Puškarevs, 2001, 58) **Runa** – viena no intelekta pazīmēm ir arī runa. Šī vecuma bērniem vairāk patīk runāt nekā rakstīt. Šajā periodā bērni strauji apgūst jaunus vārdus, jēdzienus, viņiem patīk eksperimentēt ar nedzirdētiem vārdiem, arī ar rupjo, necenzējamo leksiku. Runa arvien vairāk kļūst par pašregulācijas līdzekli. Pirmajā klasē bērni spēj veikt darbību tikai pēc parauga. Runa, pārrunas, abstraktu jēdzienu apguve palīdz arī ētikas, morāles normu izpratnē un apgūvē, tātad runa palīdz arī socializēties. (Svence, 1999, 107) Sākumskolas vecumā bērni runā garos, sarežģītos teikumos. Ir interese par lasīšanu un rakstīšanu. (Elnebiņa, 1992, 27) Runāšana un valodas saprašana ir saistīta ar saprātu, un šīs divas jomas lielā mērā atkarīgas no sākotnējās intīmās saskarsmes ar vecākiem. Emocionālais klimats, kurā bērns dzīvo, ir noteicošais faktors viņa valodas attīstībā. (Elnebiņa, 1992, 28)

Sociālā attīstība – bērns sāk analizēt situācijas, attiecībās ar pieaugušajiem var būt izveidojusies psiholoģiskās distances sajūta, jo bērnam ļoti svarīgi ir vienaudži. Ļoti izteikta šajā vecumā ir taisnīguma izjūta un darbībā dominē spēļu elementi. (Geske, 2005, 259) Sociālā attīstība saistās ar saskarsmi. Kā galvenais saskarsmes „objekts” ir skolotājs, kurš kļūst par autoritāti. Šajā periodā jauns ir tas, ka bērni sāk apgūt jaunu saskarsmi – lietišķo saskarsmi. Sākumskolā bērni sāk veidot psihiskās shēmas „draugs – nedraugs”. Sāk dominēt vajadzība iegūt sev draugus, izveidot grupiņu vai iekļauties pašam kādā grupiņā un atrast tajā savu vietu. Par draugiem 7 gadīgie bērni uzskata tos, ar kuriem viņi visbiežāk ir kopā. Draudzības saites šajā posmā ir nestabilas un nepastāvīgas – draudzība viegli sākas un viegli beidzas. Vienaudžu attiecībās sākumskolā var novērot grupējumu veidošanos. Sāk parādīties atstumto un līderu problēmas, zēnu un meiteņu „kari”. Lielu daļu šo procesu izraisīšanos nosaka bērna vajadzība meklēt savu vietu grupā – savas identitātes meklēšana. Bērni sākumskolā apgūst sociālās lomas vienaudžu vidū. Sākumskolā vienaudžu vidū sāk izpausties arī sacensību gars, vispārēja lielīšanās, kas jau parādījās pirmskolas periodā. Sacensība un lielīšanās bieži kļūst par dažādu darbību motivācijas pamatu. To reizēm izmanto skolotāji, pastiprinot sacensību garu klasē, tādējādi it kā motivējot skolēnus mācībām. Tā neiesaka darīt, jo izvirzās *līderi* un *sliktie*, kuri nespēj izpildīt darbības tik perfekti, pieaug iekšējs pārdzīvojums, bērns

var sākt sevi ierindot slikto kategorijā, veidojas pazemināts pašvērtējums vai agresivitāte pret „teicamniekiem”. Vecākiem un skolotājiem iesaka nesalīdzināt bērnus savā starpā publiski. (Svence,1999, 108 – 109)

Darba autore uzsver, ka 1. – 2. klasē skolēni vēl ir ļoti nenobrieduši, viņiem tikai sākas un pilnveidojas dažādu procesu attīstība, gan fizisko, gan kognitīvo, gan izziņas un arī sociālo. Visu šo procesu attīstībai ir liela nozīme personības attīstībā. Jo labvēlīgāk skolēns var attīstīties, jo pilnvērtīgāka kļūst viņa dzīve. Katrā no attīstības procesiem var būt un visbiežāk arī ir, dažas lietas, kas ne tik pilnvērtīgi attīstās, tam iemesli var būt visdažādākie, piemēram, vide mājās un skolā, arī vispār sabiedrībā, apkārtējie cilvēki, viņu attieksme. Tā kā šī vecumposma bērniem par noteicošo kļūst viņu stāvoklis skolas vidē, tad skolotājam ir jādara viss iespējamais, lai šo vidi veidotu pēc iespējas labvēlīgāku un attīstošāku, jā rūpējas, lai attiecības klases kolektīvā būtu draudzīgas un vēlamas jebkuram skolēnam. Vides ietekme ir nozīmīgs faktors ne tikai bērna vispārējā attīstībā, bet arī tieši runas attīstībā. Bērniem, kuriem ir mazattīstīta valoda un runas spējas, sarežģīta kļūst arī komunikācija ar citiem, kā rezultātā viņam ir grūti iegūt draugus, un viņa socializācija nav pietiekamā līmenī, šāda veida problēma skolotājam, kā arī vecākiem ir jāpamana pēc iespējas ātrāk, lai varētu sākt atbalsta pasākumus, kas ir logopēda piesaiste darbā ar bērnu. Analizējot teorētisko literatūru, darba autore savu empīrisko pētījumu veic par fonemātiskās uztveres pilnveidi 1. – 2. klases skolēniem, kuriem ir mācīšanās traucējumi, lai uzlabotu skolēnu sekmes un komforta izjūtu klasē un skolā. Darba autore šo pilnveidi veic, sadarbojoties ar skolas logopēdu.

2. EMPĪRISKAIS PĒTĪJUMS FONEMĀTISKĀS UZTVERES PILNVEIDĒ

2.1. Pētījumā izmantoto metožu apraksts

Pētījumā tika izmantotas šādas pētījuma metodes.

Teorētiskās un zinātniskās literatūras analīze, ar kuras palīdzību darba autore izpētīja pētāmās problēmas jomas, dažādu autoru grāmatās.

Novērošana, darba autore izmantoja tiešo novērošanas metodi, kurā pētnieks bija procesa līdzdalībnieks, kas nozīmē, ka darba autore piedalījās mācību procesā kopā ar pētāmajiem skolēniem, lai iegūtu ticamāku informāciju, jo dabiskās ikdienas situācijās skolēni atbrīvojas un uzvedas kā parasti, neko netēlo, neizliekas, kā rezultātā iegūto informāciju var uzsaīt par ticamu. (Albrehta, 1998, 34)

Intervija tika veikta ar logopēdu un tās laikā tika noskaidrotas metodes ar kādām strādā speciālists, lai palīdzētu skolēniem ar mācīšanās traucējumiem. Darba autore izmantoja nestandarta jeb radošo interviju, jo jautājumi radās sarunas laikā, tādējādi autore varēja uzzināt logopēdes viedokli par pētāmo problēmu un pētāmajies skolēniem. (Albrehta, 1998, 64)

Bērnu darbības produktu analīze. Analizējot bērnu darbības produktus, kas bija diktāti un atstāstījumi, tika konstatētas kļūdas, kādas pieļauj skolēni rakstot. Analīze tika veikta izmantojot Sarmītes Tūbeles izstrādātu rakstu darbu kļūdu analīzi. (skatīt 1. pielikumu)

2.2. Pētījumā iesaistīto skolēnu sākotnējā izpēte

1. – 2. klasē skolēni ir diezgan motivēti mācīties, jo šis process viņiem šķiet interesants, skola, tā ir jauna vide, kurā viņi cenšas iekļauties un viņiem vēl patīk mācīties, ko nevarētu teikt par vecākajām klasēm. Tāpēc ir ļoti svarīgi skolēniem šajās klasēs šo motivāciju saglabāt, lai viņi vēl pilnvērtīgāk spētu attīstīties un pilnveidoties. Skolēniem ar mācīšanās traucējumiem šī motivācija jau ir nedaudz zemāka, jo, ja skolēnam kaut kas ilgstoši nesanāk, vairākas reizes pēc kārtas skolēns izpilda kādu uzdevumu ar kļūdām, viņam zūd motivācija un gribasspēks kaut ko darīt. Viņš sāk domāt, ka tas ir normāli, ka nesanāk un, ka viņš nav tik gudrs un labs kā citi, kas, savukārt, ietekmē viņa pašvērtējumu, tāpēc pedagogi un vecāki ir tie, kuriem vajadzētu skolēniem palīdzēt. Jau laicīgi, pamanot skolēna kļūdas un piesaistot speciālistus, šo situāciju var labot. Darba autore uzskata, ka galvenais ir jau agrā bērnībā pievērst uzmanību bērna attīstībai visās jomās, lai pēc iespējas agrāk varētu palīdzēt, ja kaut kas nav tā kā vajag. Darba autore ar pedagoģiskās novērošanas metodi, veica 1. – 2. klases skolēnu ar mācīšanās traucējumiem izpēti. Jau pedagoģiskās prakses laikā bakalaura darba autore sāka veikt 1. – 2. klases skolēnu izpēti, kā viņi iekļaujas klases kolektīvā, cik augsta ir viņu motivācija mācīties, cik cītīgi viņi pilda uzdoto, vai klausās skolotājas stāstītajā. Tāpēc tālāk darba autore sniedz nelielu aprakstu par katru pētījumā iesaistīto skolēnu, ko veikusi pēc saviem novērojumiem, pedagoģiskās prakses laikā, kas ir pirms fonemātiskās uztveres pilnveides, un 2.5. apakšnodaļā ir skolēnu apraksts, kas veikts pēc fonemātiskās uztveres pilnveides.

Otrās klases skolēnu apraksts.

Sandra: ir ļoti klusa un mierīga meitene. Novērojot viņu klases kolektīvā darba autore secina, ka meitene ir draudzīga, tomēr atturīga, jo, kontaktējoties ar klasesbiedriem, Sandra ir kautrīga, uz jautājumiem atbild ļoti klusā balsī. Kad skolotāja uzdod pildīt kādu uzdevumu, Sandra sagatavojas tā izpildei lēnīgi, īpaši nepievēršot uzmanību skolotājas norādēm. Skolotāja vairākkārt uzrunā Sandru, lai viņa pievērsas uzdevumam, beigās Sandra sagatavojas un sāk uzdevumu pildīt. Darba autore secina, ka, tā kā Sandrai ir mācīšanās traucējumi, tad viņai trūkst motivācijas, jo viņa nespēj pilnvērtīgi izpildīt uzdevumu, rezultātā Sandra meklē dažādas blakus darbības, lai tikai paildzinātu laiku, kad nav jāpilda uzdevums.

Sandija: ir pilnīgs pretstats Sandrai. Šī meitene ir ļoti skaļa, aktīva, stundās nemitīgi grozās, sarunājas un neklausā skolotājas norādes. Darba autore ir novērojusi, ka Sandija kļūst vēl nemierīgāka, ja viņa kaut ko nesaprot, vai nespēj izpildīt norādes,

rezultātā var secināt, ka Sandija izjūt lielu diskomfortu, ko viņa kompensē ar skaļu uzvedību un citu klasesbiedru traucēšanu stundās. Sandija nāk no divvalodīgas ģimenes, kurā runā gan latviski, gan krieviski, un rezultātā meitenei ir sajukušas šīs divas valodas, viņa, sarunājoties latviski, izmanto arī krievu valodas vārdus, jo citādāk viņai ir grūti izteikties. Tāpēc strādājot ar Sandiju liela uzmanība jāpievērš savai dikcijai, jārunā pēc iespējas skaidrāk, uzsverot garumzīmes, lai meitene mācītos pareizi lietot un saprast vārdus.

Gatis: ir otrajā klasē jau otro gadu pēc kārtas, jo zēna veselības dēļ viņš bija iekavējis ļoti daudz mācībās un tāpēc nebija spējīgs pabeigt otro klasi jau pagājušajā gadā. Darba autore, novērojot Gati, secina, ka šim zēnam ir augstas darba spējas, bet zems motivācijas līmenis, jo klasē viņš labprātāk sarunājas ar klasesbiedriem, nekā pilda uzdevumus, lai gan tas ir raksturīgi diezgan daudziem skolēniem šajā vecumā. Viens no iemesliem Gata zemajai motivācijai ir nepietiekami attīstīta fonemātiskā uztvere, jo, gan lasot gan rakstot, zēns pieļauj diezgan daudz kļūdu, kas raksturīgas nepietiekami attīstītai fonemātiskajai uztverei. Un Gatis šajā skolā mācās pirmo gadu, tāpēc, viņam ir nepieciešamība būt piederīgam, iekļauties klases kolektīvā, tāpēc viņš meklē dažādus veidus kā to izdarīt, un līdz ar to mācībām netiek atvēlēts pietiekami daudz laika.

Kārlis: ir diezgan kautrīgs un kluss zēns. Viņam ir augstu attīstīta motivācija mācīties, taču tā sāk kristies, ja ir jāpilda uzdevumi, kuros ir daudz jālasa. Kārlis lasa ļoti slikti, un bieži pats izdomā izlasītājam galotni, rezultātā mainās izlasītā doma, un tā nav līdz galam saprotama. Rakstu darbos Kārlim arī neveicas diez ko labi, viņš pieļauj daudz vārdu skaņu sastāva kļūdu, kas ir vistiešāk saistītas ar fonemātiskās uztveres attīstību, tāpēc darba autore cer, ka pētījuma beigās Kārļa attīstība būs norisinājusies pozitīvi un viņa pieļautās kļūdas samazināsies, un Kārlis varēs pilnvērtīgāk izpildīt uzdevumus, kuros ir jālasa, un viņa sekmes uzlabosies.

Pēteris: ir ļoti zemu motivēts mācīties, ko darba autore secina pēc novērošanas stundu laikā. Sākot pildīt uzdevumu Pēterim interese par tā izpildi zūd jau pirmajās minūtēs, un viņš sāk darīt dažādas blakus lietas – spēlējas ar pildspalvu, kaut ko zīmē, krāso. Kad skolotāja viņu uzrunā viņš it kā pievēršas darbam, bet pēc neilga laika atkal sāk darīt ko citu. Šīs uzvedības iemesls, pēc darba autore domām, ir tāds, ka Pēterim nepadodas lasīšana, viņš knapi velk kopā zilbes, tāpēc viņš nespēj pilnvērtīgi uztvert ne tekstu, ne uzdevuma nosacījumus. Pēterim arī rakstu darbi nepadodas diez cik labi, to

var apskatīt 1. un 2. tabulā. Pieļauto kļūdu skaits atstāstījumā un diktātā ir ievērojami augsts, un kā viens no iemesliem ir Pētera zemais valodas attīstības līmenis.

Jēkabs: ir ļoti aktīvs skolēns, viņš nevienu brīdi nevar nosēdēt skolas solā. Bakalaura darba autore, novēroja, ka skolotājai nemitīgi ir jāpievērš uzmanība Jēkabam, jo pretējā gadījumā viņš vai nu nepilda uzdevumu, vai traucē citiem kalsesbiedriem. Jēkabs ir diezgan neprognozējams zēns, jo vienā brīdī viņš ir draudzīgs, bet jau nākamajā kliez un uzbrūk citiem skolēniem. Tāpēc citi pret viņu izturas nedaudz atturīgi, jo nevēlas nesaskaņas. Motivācijas līmenis Jēkabam arī ir diezgan zems, un viņš nespēj koncentrēties stundas darbam. Paralēli skolotāja palīga un logopēda darbam Jēkabs apmeklē arī skolas psihologu, pie kura viņš var atslābināties un izrunāties. Tas ļoti palīdz Jēkabam savākties.

Pirmās klases skolēnu apraksts:

Aivars stundās ir ļoti kluss un mierīgs, taču starpbrīžos zēns uzvedas pilnīgi pretēji. Viņš ir iniciators, kas ierosina dažādas aktivitātes un izklaides. Darba autore ir novērojusi, ka stundās Aivars cenšas būt nepamanāms, lai skolotāja viņam neko nejaudātu, tam iemesls varētu būt, tas, ka mācībās Aivaram neveicas īpaši labi un viņš nevēlas, izteikties skaļi klasē, jo baidās, ka viņa pateiktais varētu būt nepareizs. Aivars pirmajā klasē mācās jau otro reizi, un tas noteikti ir ietekmējis viņa pašvērtējumu. Tomēr klases kolektīvā Aivars jūtas labi, viņš komunicē ar visiem kalsesbiedriem.

Raivis: ir augsti motivēts mācībām, tomēr šī motivācija sāk sarukt, ar katru reizi, kad zēns pildot uzdevumus saskaras ar problēmu, ka kaut ko nespēj izpildīt. Raivim ir lielas problēmas ar lasīšanu, kas, protams, ietekmē arī rakstīšanu. Arī Raivis nāk no divvalodīgas ģimenes, kurā mājās pārsvarā tiek runāts krievu valodā, bet skolā zēnam ir jārunā latviski, rezultātā, šīs valodas sajaucas un rakstot tiek pieļautas daudz kļūdas tieši šī iemesla dēļ. Vēl arī Raivim ir izteikti nepietiekami attīstīta fonemātiskā uztvere. to darba autore secina pēc rakstu darbos pieļauto kļūdu veidiem, kas pārsvarā ir garo un īso patskaņu aizstāšana – vistiešākā nepietiekamas fonemātiskās uztveres kļūda. Ārpusklases pasākumos zēns iesaistās labprāt, jo ar klasesbiedriem kontakts Raivim ir labs, viņš ir draudzīgs un atvērts.

Tīna: ir klusa, bet atraktīva meitene. Viņa nevienam neatsaka, ja var palīdzēt. Viņa ir ļoti draudzīga un labsirdīga pret visiem klasesbiedriem. Tomēr meitenei trūkst pašpārlicinātības, ticības saviem spēkiem. Darba autore ir novērojusi, ka Tīna ir diezgan neizlēmīga un nepārlicināta, katru uzdevuma izpildes soli viņa pārjautā skolotājai, lai pārlicinātos, ka tas, ko viņa dara ir pareizi. Viņa baidās pieļaut kļūdas.

Bakalaura darba autore pieļauj, ka tas lielā mērā ir atkarīgs no audzināšanas ģimenē, no vērtībām un ideāliem, ko piekopi ģimenē. Savos rakstu darbos, kas ir diktāts un atstāstījums, ko analizējusi darba autore, Tīna pieļauj daudz kļūdu, kas raksturīgas nepietiekamai fonemātiskajai uztverei, autore secina, ka jāstrādā ar šo meiteni, lai uzlabotu viņas fonemātisko uztveri un tādējādi arī sekmes.

Mārtiņš: ir visklusākais šajā klasē. Viņš ļoti reti iesaistās jebkādās aktivitātēs, pārsvarā ieņem pasīvā vērotāja lomu. Māriņam ir ļoti zemas koncentrēšanās spējas, ja tiek uzdots kāds uzdevums, Mārtiņš to pilda tikai tad, kad skolotāja viņam sēž blakus un nemitīgi atgādina, ka ir jāstrādā, pretējā gadījumā viņš sēž un vēro, kas notiek apārt. Darba autore secina, ka šim skolēnam ir nepieciešama pastiprināta uzmanība un motivēšana, lai kaut kas tiktu darīts. Arī darba temps Mārtiņam ir daudz lēnāks nekā pārējiem klases skolēniem, tāpēc, piemēram, rakstot diktātu, skolotājai vajag vairākkārt atgriezties pie iepriekšējiem teikumiem, lai Mārtiņš spētu pierakstīt, kas, savukārt, raisa pārējo klasesbiedru neapmierinātību, jo viņi jau ātrāk visu ir pierakstījuši un viņiem nākas gaidīt.

Didzis: zēns, kas nāk no sociāli nelabvēlīgas ģimenes, un klases kolektīvā iekļauties viņam ir ļoti grūti. Darba autore ir novērojusi, ka nav neviena skolēna, kas labprāt komunicētu ar Didzi, rezultātā zēna pašvērtējums ir ļoti zems. Viņš reti ir skolā, bakalaura darba autore pieļauj, ka iemesls tam ir tieši sociālā atstumtība klases kolektīvā. Skolotāja ar dažādām metodēm – rotaļām, spēlēm un aktivitātēm ikdienas dzīvē cenšas palīdzēt Didzim iekļauties, bet skolēni šajā vecumā ir ļoti tieši, viņi saka visu ko domā un katrs cenšas izcīnīt savu vietu, tāpēc šīs aktivitātes nav diez ko iedarbīgas. Didzis skolā nejūtas labi un tas ļoti ietekmē viņa sekmes mācībās. Arī lasītprasme Didzim ir diezgan sliktā līmenī, kas, savukārt ietekmē arī rakstītprasmi un līdz ar to viņš pieļauj daudz kļūdas darbos, kuros ir jāraksta, piemēram, diktātos un atstāstījumos. Taču pieļautās kļūdas, galvenokārt, ir raksturīgas nepietiekami attīstītai fonemātiskajai uztverei, tāpēc darba autore savā pētījuma laikā centās pilnveidot tieši fonemātisko uztveri.

2.3. Skolotāja palīga darbība mācīšanās traucējumu mazināšanā

Darba autore (skolotāja palīgs vidusskolā X) izvēlējās rakstīt savu bakalaura darbu par fonemātiskās uztveres pilnveidi 1. – 2. klases skolēniem ar mācīšanās traucējumiem, jo šī problēma ir ļoti aktuāla mūsdienās un vidusskolā X, tur gandrīz katrā klasē ir vairāki skolēni ar mācīšanās traucējumiem, jo īpaši sākumskolas 1. – 2. klasē. Lai šo problēmu mazinātu, iepazīs, novērstu, darba autore bakalaura darba ietvaros pētīja skolēnus, lai konstatētu problēmas un sadarbojoties ar logopēdu, tās pēc iespējas mazinātu. Rezultātā autore varēja izdarīt secinājumus, par to, vai skolēnu fonemātiskā uztvere ir uzlabojusies vai nē. Tika pētīti 1. – 2. klases skolēnu diktāti un atstāstījumi, kas rakstīti 2011. gada oktobrī – pirms atbalsta pasākumu veikšanas, un, kuri rakstīti 2012. gada martā. Darba autore, izmantojot, Sarmītes Tūbeles izstrādātu rakstu darbu kļūdu analīzes tabulu, analizēja skolēnu pieļautās kļūdas diktātos un atstāstījumos, un rezultātā atklājās tas, ka skolēni, kuriem ir mācīšanās traucējumi, visbiežāk pieļauj nepietiekamai fonemātiskajai uztverei raksturīgas kļūdas. Tiek izdalīti četri kļūdu tipi: vārda sastāva kļūdas, leksiski gramatiskās kļūdas, grafiskās kļūdas un pareizrakstības kļūdas. Pie vārda skaņu sastāva kļūdām tiek pieskaitītas – patskaņu jaušana, piemēram, „a” jauc ar „ā”, vai „e” jauc ar „ē”, līdzskaņu jaušana, piemēram, „b” jauc ar „p” vai „d” jauc ar „t”, patskaņu izlaidumi, līdzskaņu izlaidumi, zilbju un vārda daļu izlaidumi, pārstatījumi, pierakstījumi un – vārda daļas tiek rakstītas atsevišķi. Pie leksiski gramatiskajām kļūdām tiek pieskaitītas saskaņojuma kļūdas, pārvaldījuma kļūdas, vārdu aizstāšana pēc skaņu līdzības, vārdu aizstāšana pēc semantiskās līdzības, vārdu izlaidumi un kopā sarakstīti vārdi. Šīs vārda skaņu sastāva kļūdas un leksiski gramatiskās kļūdas, kuras arī visbiežāk parādās skolēnu darbos ir vistiešāk attiecināmas uz fonemātiskās uztveres attīstību, un rezultātā autore var secināt, ka šiem skolēniem ir nepietiekami attīstīta fonemātiskā uztvere. Uz grafiskajām kļūdām attiecas: burtu aizstāšana pēc elementu skaita, burtu aizstāšana pēc elementu izvietojuma telpā, burtu spoguļraksts un dažādi burtu kropļojumi. Pie grafiskajām kļūdām pieder – lielle burti teikuma sākumā, lielle burti cilvēku un dzīvnieku vārdos.

Intervijā ar vidusskolas x logopēdu, darba autore ieguva informāciju par to, kā logopēds strādā ar skolēniem, kuriem ir mācīšanās traucējumi 1. – 2. klasē, un kādus vingrinājumus logopēds izmanto, lai uzlabotu skolēniem fonemātisko uztveri. Piemēram, strādājot ar 1. klases skolēniem, logopēde, lai attīstītu dzirdes uztveri un pievērstu skolēna uzmanību dažādām skaņām, izmanto tādus metodiskos paņēmienus,

kā papīra burzīšanu, griešanu, plēšanu, sišanu ar karotīti pa galdu un grāmatas šķirstīšamu. Intervijā logopēde atzina, ka šie paņēmieni 1. klasē skolēniem patīk, jo tas ir kaut kas atšķirīgs no mācību darba. Skolēniem patīk eksperimentēt ar skaņām. Ir izstrādāta programma logopēdam, pēc kuras jāstrādā, lai uzlabotu fonemātisko uztveri, bet intervijā vidusskolas X logopēds atzina, ka katrs skolēns ir individuāls, ar dažādu attīstības līmeni, tāpēc ir ļoti grūti strādāt pēc konkrētas programmas, jo darba temps katram ir ļoti atšķirīgs, kā arī attīstība nenotiek vienlīdzīgi, citiem klājas ļoti labi, citiem ne tik labi un attīstība norisinās lēnāk. Šobrīd 1. un 2. klasē skolēnu attīstības līmenis ir ļoti dažāds, logopēde atzīst, ka šajās klasēs ir bērni ar kuriem strādājot viņa izmanto 5 – 6 gadu vecumam domātās metodes fonemātiskās uztveres pilnveidei. Logopēda darba secība, lai novērstu nepietiekami attīstītu fonemātisko uztveri 1. – 2. klases skolēniem ir šāda: **analīze – sintēze teikuma līmenī**, tas ir, teikumu izdalīšana no teksta, vārdu skaits teikumā, vārdu kārtība teikumā un teikuma robežas. Lai palīdzētu skolēniem pilnveidot šīs iemaņas, tiek izmantoti dažādi metodiskie paņēmieni, piemēram, teikumu papildināšana, kur skolēniem ir dots teikums, kurš jāpapildina, vai arī teikumu veidošana no vārdu virknes, skolēniem ir doti kaut kādi vārdi no kuriem jāizveido loģisks teikums, pieturzīmju lietojums, lai noteiktu teikuma robežas. Nākamais solis logopēda darbībā ir **analīze – sintēze zilbes līmenī**, tas ir, vārdu dalīšana zilbēs, tiek izmantoti tādi metodiskie paņēmieni kā, taktēšana, plaukšķināšana, vārdu grupēšana, pēc to līdzīgā skanējuma. Te vēl saturā ietilpst: vārdu veidošana ar noteiktu zilbju skaitu, zilbes vieta vārdā (sākumā, vidū, beigās), skolēnam tiek dotas zilbes jauktā secībā un viņam tās jāsakārto pareizi, lai sanāktu vārds. Vēl tiek veikta **fonemātiskā analīze – sintēze**, kurā ietilpst sākumskaņas izdalīšana (līdzskaņi, patskaņi, divskaņi), pēdējās skaņas izdalīšana, skaņas vieta, secība un skaits vārdā, patskaņi. Metodiskie paņēmieni, lai pilnveidotu fonemātisko uztveri ir, vārdu mīklas, vārdu veidošana, signālkartītes. Šīs bija metodes ar kurām strādā visusskolas X logopēds, lai uzlabotu 1. – 2. klases skolēnu ar mācīšanās traucējumiem fonemātisko uztveri. Papildus logopēda darbam, bakalaura darba autore piedalījās mācību procesā, un strādāja ar 1. – 2. klases skolēniem vidusskolā X, lai novērotu, konstatētu un censtos pilnveidot skolēnu fonemātisko uztveri.

Darba autore strādā vidusskolā x par skolotāja palīgu, viņas darbība izpaužas kā piedalīšanās mācību stundās, kurās skolotāja palīgs strādā ar skolēniem, kuriem ir mācīšanās traucējumi, lai palīdzētu un atvieglotu viņiem mācību satura apguvi visos mācību priekšmetos. Bakalaura darba ietvaros autore strādāja ar 1. – 2. klases

skolēniem, kuriem ir mācīšanās traucējumi, lai veiktu savu pētījumu un pilnveidotu šo skolēnu fonemātisko uztveri. Darba autore izmantoja šādas metodes: teksta lasīšana, izpratne, vārdu sastāva analīze, skaņu uztvere vārdos, vārdu dalīšana zilbēs. Bakalaura darba autore – skolotāja palīgs vaica savu darbību sadarbojoties ar logopēdu, lai vēl pilnvērtīgāk spētu attīstīt skolēnu ar mācīšanās traucējumiem fonemātisko uztveri. Lai noteiktu sava darba rezultātus baklaura darba autore ir analizējusi 1. – 2. klases skolēnu ar mācīšanās traucējumiem, diktātus un atstāstījumus, kas rakstīti 2011. gada oktobrī, t. i., pirms pētījuma sākšanas, lai varētu veikt salīdzinājumu par to, cik attīstīta fonemātiskā uztvere ir bijusi skolēniem pirms pētījuma un 2012. gada martā, lai izvērtētu, vai ir panākti fonemātiskās uztveres uzlabojumi pētījuma gaitā. 1. tabulā ir analizētas 2. klases skolēnu ar mācīšanās traucējumiem pieļautās kļūdas diktātā, kas rakstīts 2011. gada oktobrī, 2. tabulā darba autore ir analizējusi 2. klases skolēnu ar mācīšanās traucējumiem pieļautās kļūdas atstāstījumā, ko skolēni rakstījuši pētījuma sākumā. 3. tabulā ir analizētas 1. klases skolēnu ar mācīšanās traucējumiem pieļautās kļūdas atstāstījumā un 4. tabulā 1. klases skolēnu ar mācīšanās traucējumiem pieļautās kļūdas diktātā, kas arī rakstīti pētījuma sākumā, tas ir, 2011. gada oktobrī. Skolēnu vārdi bakalaura darbā ir mainīti.

1. tabula

2. klases skolēnu ar mācīšanās traucējumiem pieļautās kļūdas diktātā (2011. gada oktobris)

Skolēna vārds	Vārda skaņu sastāva kļūdas			Pareizrakstības kļūdas		Leksiski gramatiskās kļūdas	Kļūdas kopā
	Garā, īso patskaņu jaukšana	Patskaņu jaukšana	Zilbju un vārda daļu izlaišana	Lielie burti teikuma sākumā	Lielie burti īpašvārdos	Kopā sarakstīti vārdi	
Sandra	3	1			1		5
Sandija	7	16		2	2		27
Gatis	3	1			6		13
Kārlis	3	20				2	25
Pēteris	6	21	3	2	1		33
Jēkabs		2					2

1. tabulā darba autore ir uzskaitījusi kļūdas, ko 2. klases skolēni ar mācīšanās traucējumiem ir pieļāvuši rakstot diktātu 2011. gada oktobrī. Šajā tabulā skaidri redzams tas, ka skolēniem klausoties, ko diktē skolotāja un pēc tam pierakstot to, dominē garo un īso patskaņu jaukšana, kas ir galvenokārt, garumzīmju nepareizs lietojums, kā galvenais iemesls, tam varētu būt tas, ka daudzi šie skolēni nāk no divvalodīgām ģimenēm.

2. tabula

2. klases skolēnu ar mācīšanās traucējumiem pieļautās kļūdas atstāstījumā (2011. gada oktobris)

Skolēna vārds	Vārdu skaņu sastāva kļūdas					Leksiski gramatiskās kļūdas		Pareizrakstības kļūdas	Kļūdas kopā
	Garo, īso patskaņu jaukšana	Līdzskaņu jaukšana	Patskaņu izlaišana	Līdzskaņu izlaišana	Pārstatījumi	Vārdu izlaidumi	Kopā sarakstīti vārdi		
Sandra	2		1	2	2				7
Sandija	7			3				3	12
Gatis	13	3					5	1	22
Kārlis	3			1	1			4	9
Pēteris	8			3	5			1	17
Jēkabs		1	1	1		1		1	6

2. tabulā darba autore ir uzskaitījusi kļūdas, ko 2. klases skolēni ar mācīšanās traucējumiem ir pieļāvuši rakstot atstāstījumu 2011. gada oktobrī. Te ir novērojams, tas, ka atstāstījumā kļūdu kopumā ir vairāk nekā diktātā, bakalaura darba autore pieļauj, ka viens no iemesliem šim faktam ir tas, ka atstāstījuma rakstīšana balstās un skolēna atmiņā, viņam ir jāraksta tas, ko atceras un neviens neatkārtoti vairākas reizes.

1. klases skolēnu ar mācīšanās traucējumiem pieļautās kļūdas atstāstījumā (2011. gada oktobris)

Skolēna vārds	Vārdu skaņu sastāva kļūdas					Leksiski gramatiskās kļūdas		Pareizraks tības kļūdas	Kļūdas kopā
	Garo, īso patskaņu jaukšana	Līdzskaņu jaukšana	Patskaņu izlaišana	Līdzskaņu izlaišana	Pārstatījumi	Vārdu izlaidumi	Kopā sarakstīti vārdi	Lielie burti teikuma sākumā	
Aivars	15	4	2					6	27
Raivis	10	5	4	6		2		2	29
Tīna	9	3		3			5	6	26
Mārtiņš	2		3		8		3	5	21
Didzis		4			6	3		5	18

3. tabulā darba autore ir uzskaitījusi kļūdas, ko 1. klases skolēni ar mācīšanās traucējumiem ir pieļāvuši rakstot atstāstījumu 2011. gada oktobrī. Pirmās klases skolēniem pieļauto kļūdu skaits ir ievērojami lielāks, un arī kļūdu veidi ir citādāki. Skolēni pieļauj vairāk kļūdu, jo skolā mācās tikai pirmo gadu un ar viņiem strādāts ir mazāk.

1. klases skolēnu ar mācīšanās traucējumiem pieļautās kļūdas diktātā (2011. gada oktobris)

Skolēna vārds	Vārdu skaņu sastāva kļūdas					Leksiski gramatiskās kļūdas		Pareizraktības kļūdas	Kļūdas kopā
	Garo, īso patskaņu jaukšana	Līdzskaņu jaukšana	Patskaņu izlaišana	Līdzskaņu izlaišana	Pārstatījumi	Vārdu izlaidumi	Kopā sarakstīti vārdi	Lielie burti teikuma sākumā	
Aivars	12	4			5	2		2	25
Raivis	10	3	2		3	3		2	23
Tīna	7			5		2			14

Mārtiņš	5		3		5			1	14
Didzis		5			6	2		2	15

4. tabulā darba autore ir uzskaitījusi kļūdas, ko 1. klases skolēni ar mācīšanās traucējumiem ir pieļāvuši rakstot diktātu 2011. gada oktobrī. Šajā tabulā redzams, ka arī 1. klases skolēniem, tā pat kā 2. klases skolēniem, ar diktātiem veicas labāk, kļūdu ir daudz, bet mazāk nekā atstāstījumā.

Analizējot šīs tabulas, darba autore var secināt, ka 1. klasē skolēni pieļauj vairāk kļūdu, kas saistītas ar fonemātisko uztveri, kam viens no iemesliem varētu būt tāds, ka ar šiem skolēniem logopēde vēl nestrādā tik ilgi kā ar 2. klases skolēniem, tāpēc viņu fonemātiskā uztvere vēl nav pilnveidota tādā līmenī. Izplatītākās kļūdas atstāstījumos 1. – 2. klases skolēniem ir garo un īso patskaņu jaukšana, līdzskaņu jaukšana, patskaņu un līdzskaņu izlaišana, pārstatījumi, vārdu izlaidumi, kopā sarakstīti vārdi un lielie burti teikuma sākumā. Šīs kļūdas atstāstījumā tiek pieļautas vairāk, jo skolēniem ir jāraksta pašiem tas, ko viņi atceras pēc dzirdētā teksta, tāpēc skolēniem ar mācīšanās traucējumiem rodas problēmas, jo viņi šos vārdus uztver un sadzird citādāk, līdz ar to arī pieraksta nepareizi. Savukārt diktātos kļūdu jau ir nedaudz mazāk, jo šo tekstu skolotāja atkārtoti vairākas reizes un skolēni pieraksta to, ko diktē skolotāja. Viņiem nav pašiem jāatceras un jāraksta.

2. klases skolēnu ar mācīšanās traucējumiem pieļautās kļūdas diktātā (2012. gada marts)

Skolēna vārds	Vārda skaņu sastāva kļūdas			Leksiski gramatiskās kļūdas	Kļūdas kopā
	Patskaņu izlaidšana	Garā, īso patskaņu jaukšana	Zilbju un vārda daļu izlaidšana	Kopā sarakstīti vārdi	
Sandra	2				2
Sandija	5	9			14
Gatis	1				1
Kārlis	2	13		2	17
Pēteris	4	15	2		21
Jēkabs		2			2

5. tabulā darba autore ir uzskaitījusi kļūdas, ko 2. klases skolēni ar mācīšanās traucējumiem ir pieļāvuši rakstot diktātu 2012. gada martā. Šajā tabulā ir redzams, ka uzlabojumi skolēnu fonemātiskajā uztverē viennozīmīgi ir notikuši. Kļūdu skaits ir mazinājies pilnīgi visiem skolēniem.

2. klases skolēnu ar mācīšanās traucējumiem pieļautās kļūdas atstāstījumā (2012. gada marts)

Skolēna vārds	Vārdu skaņu sastāva kļūdas				Leksiski gramatiskās kļūdas	Kļūdas kopā
	Garā, īso patskaņu jaukšana	Līdzskaņu jaukšana	Līdzskaņu izlaidšana	Pārstatījumi	Vārdu izlaidumi Kopā sarakstīti vārdi	
Sandra	2		2	2		6
Sandija	7		3			10
Gatis	10	3			2	15

Kārlis	3		1	1			5
Pēteris	6		3	3			12
Jēkabs		1	1		1		3

6. tabulā darba autore ir uzskaitījusi kļūdas, ko 2. klases skolēni ar mācīšanās traucējumiem ir pieļāvuši rakstot diktātu 2012. gada martā. Arī diktātā skolēni ir pieļāvuši mazāk kļūdu nekā pētījuma sākumā. Visiem 2. klases skolēniem, kuriem ir mācīšanās traucējumi fonemātiskās uztveres pilnveide ir notikusi, un tas ir attēlots šajā tabulā.

7. tabula

1. klases skolēnu ar mācīšanās traucējumiem pieļautās kļūdas atstāstījumā (2012. gada marts)

Skolēna vārds	Vārdu skaņu sastāva kļūdas					Leksiski gramatiskās kļūdas		Pareizraktības kļūdas	Kļūdas kopā
	Garo, īso patskaņu jaukšana	Līdzskaņu jaukšana	Patskaņu izlaidšana	Līdzskaņu izlaidšana	Pārstatījumi	Vārdu izlaidumi	Kopā sarakstīti vārdi	Lielie burti teikuma sākumā	
Aivars	10	4	2					4	20
Raivis	7	4		4		1		2	18
Tīna	5			2		2		4	13
Mārtiņš	2		1		6			4	13
Didzis		2			4	2		3	11

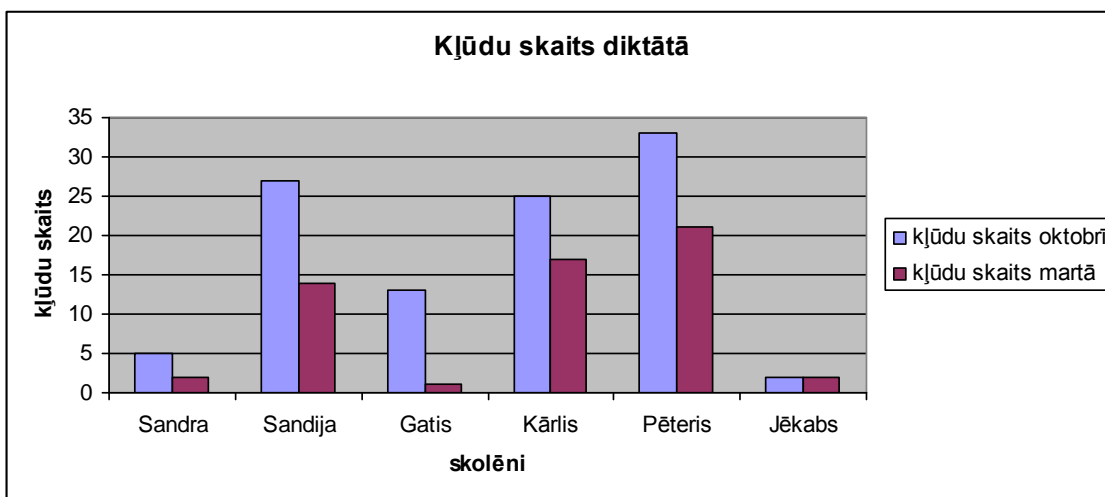
7. tabulā darba autore ir uzskaitījusi kļūdas, ko 1. klases skolēni ar mācīšanās traucējumiem ir pieļāvuši rakstot atstāstījumu 2012. gada martā. Kļūdu skaits pēc logopēda un skolotāja palīga darbības ir samazinājies, autore uzskata, ka, jo intensīvāk un daudzpusīgāk tiek strādāts ar skolēniem, jo efektīvāk norisinās attīstība.

1. klases skolēnu ar mācīšanās traucējumiem pieļautās kļūdas diktātā (2012. gada marts)

Skolēna vārds	Vārdu skaņu sastāva kļūdas					Leksiski gramatiskās kļūdas		Pareizrakstības kļūdas	Kļūdas kopā
	Garo, īso patskaņu jaukšana	Līdzskaņu jaukšana	Patskaņu izlaišana	Līdzskaņu izlaišana	Pārstatījumi	Vārdu izlaidumi	Kopā sarakstīti vārdi	Lielie burti teikuma sākumā	
Aivars	10	2			3			2	17
Raivis	7	1	2		2			2	14
Tīna	10			3		1			14
Mārtiņš	5		2		3			1	11
Didzis		3			4	1		2	10

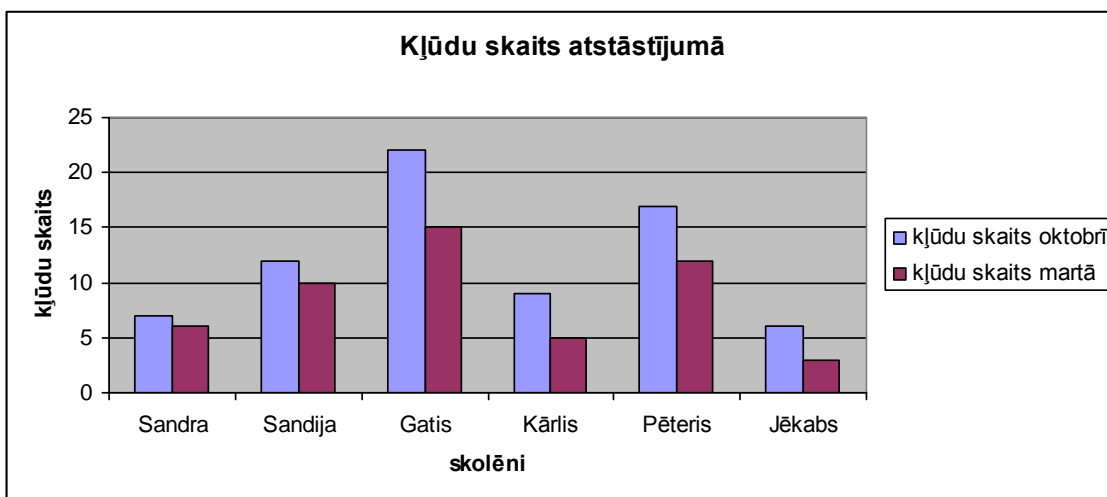
8. tabulā darba autore ir uzskaitījusi kļūdas, ko 1. klases skolēni ar mācīšanās traucējumiem ir pieļāvuši rakstot diktātu 2012. gada martā. Šajā tabulā ir redzams, ka arī rakstot diktātu, skolēni ir pieļāvuši mazāk kļūdas, no kā var secināt, ka fonemātiskās uztveres pilnveide ir norisinājusies sekmīgi.

5. un 8. tabulā ir analizētas 2. un 1. klases skolēnu ar mācīšanās traucējumiem pieļautās kļūdas diktātā, 2011. gada martā, 6. un 7. tabulā ir 2. un 1. klases skolēnu ar mācīšanās traucējumiem pieļautās kļūdas atstāstījumā, 2012. gada martā, ko skolēni rakstījuši pēc darba autores – skolotāja palīga un logopēda sadarbības, lai uzlabotu skolēniem fonemātisko uztveri. Analizējot šīs tabulas ir redzams, ka fonemātiskās uztveres attīstība ir notikusi, gandrīz visiem ir manāmi uzlabojumi. Pēc tabulu izstrādes darba autore izveidoja arī attēlus, lai vēl uzskatāmāk parādītu 1. – 2. klases skolēnu fonemātiskās uztveres uzlabojumus, kas redzams salīdzinošajā kļūdu analizē.

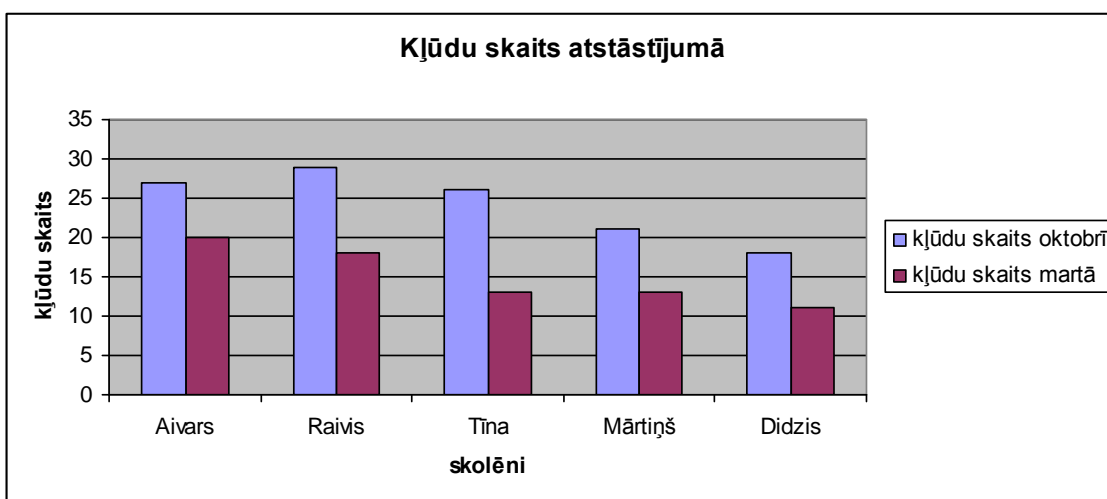
1. attēls. Kļūdu skaita salīdzinājums diktātā 2011. gada oktobrī un 2012. gada martā, 2. klases skolēniem ar mācīšanās traucējumiem

1. attēlā ir redzams 2. klases skolēnu kļūdu skaita salīdzinājums, ko viņi pieļāvuši diktātā. Pēc šī attēla ir redzams, ka skolēnu kļūdas ir ievērojami mazinājušās, vienīgi Jēkabam kļūdas ir palikušas nemainīgas, bet tas ir dabiski, ka pa pieciem mēnešiem, kuros tika intensīvi strādāts ar šiem bērniem, visu nav iespējams novērst, jo tas ir ļoti laikietilpīgs darbs, kurš jāveic, lai ievērojami uzlabotu, vai novērtu šīs kļūdas. Visievērojamākie uzlabojumi ir Sandijai un Pēterim, kuriem sākumā bija visvairāk pieļauto kļūdu.

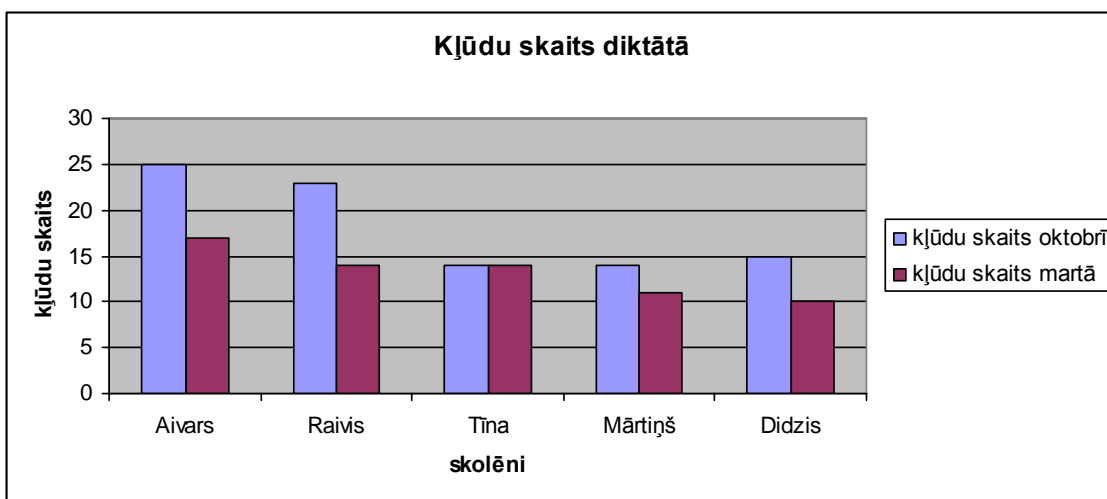
2. attēls. Kļūdu skaita salīdzinājums atstāstījumā 2011. gada oktobrī un 2012. gada martā, 2.klases skolēniem ar mācīšanās traucējumiem

2. attēlā ir redzams 2. klases skolēnu kļūdu skaita salīdzinājums, ko viņi pieļāvuši atstāstījumā. Atstāstījums ir nedaudz sarežģītāks rakstu darbu veids, jo tas ir jāraksta individuāli, katram pašam, tas, ko atceras, gluži pretēji kā diktātā, kur skolotāja vairākas reizes atkārtoti katru teikumu. Atstāstījums balstās uz skolēna atmiņu, tāpēc skolēns nevar tik ļoti koncentrēties uz pareizrakstību, jo viņš koncentrējas uz to, lai pēc iespējas vairāk atcerētos tieši tekstu un to, par ko tajā bija stāstīts, tāpēc daudz vairāk skolēni pieļauj, gan pareizrakstības, gan arī vārdu skaņu sastāva kļūdas, kas ir tieši saistītas ar fonemātisko uztveri.

3. attēls. **Kļūdu skaita salīdzinājums atstāstījumā 2011. gada oktobrī un 2012. gada martā, 1. klases skolēniem ar mācīšanās traucējumiem**

3. attēlā ir redzams kļūdu skaita salīdzinājums 1. klases skolēniem, ko viņi pieļāvuši, rakstot atstāstījumu. Ļoti skaidri ir redzams, tas, ka visiem skolēniem šo kļūdu skaits ir samazinājies, kas, protams, ir pozitīvi. No kā autore var secināt, ka, ja ar šiem skolēniem tāpat tiks strādāts arī turpmāk, šo kļūdu skaits turpinās sarukt un skolēnu pašvērtējums un sekmes uzlabosies.

4. attēls. **Kļūdu skaita salīdzinājums diktātā 2011. gada oktobrī un 2012. gada martā, 1. klases skolēniem ar mācīšanās traucējumiem**

4. attēlā ir apskatāms kļūdu skaita salīdzinājums, ko 1. klases skolēni pieļāvuši diktātā, arī šajā rakstu darba veidā skolēniem ir noticis progress un kļūdas ir samazinājušās, vienīgi Tīnai kļūdu skaits ir palicis nemainīgs, taču nevar uzreiz apgalvot, ka Tīnai progress nav noticis, jo ir dažādi faktori, kas var ietekmēt pieļautās

kļūdas. Tā var būt slikta pašsajūta konkrētajā dienā/stundā, vai varbūt kādi vides faktori, kas novērš skolēna uzmanību no pildāmā uzdevuma.

Protams, nepamanīts nedrīkst palikt faktors, ka šie bērni arī nāk katrs no dažāda līmeņa sociāli labvēlīgām/nelabvēlīgām ģimenēm, kas ievērojami uzlabo/pasliktina attīstības procesus. Jo nelabvēlīgāka vide mājās, jo sliktāk norisinās attīstības process skolēniem. Arī divvalodība ģimenē ir ļoti ietekmējošs faktors, jo, ja mājās skolēns runā divās valodās, kas šajā gadījumā ir latviešu un krievu valoda, tad tas pavisam noteikti ietekmē valodas attīstību skolēnam. Šīs divas valodas savstarpēji sāk jaukties, tāpēc skolēnam rodas nepareiza uztvere par valodas lietojumu un vārdu pareizību.

Pēc diktātu un atstāstījumu analīzes pētījuma sākumā un beigās, darba autore veica atkārtotu skolēnu izpēti, par to nākamajā nodaļā.

2.4. Pētījumā iesaistīto skolēnu atkārtotā izpēte un rezultātu analīze

Darba autore, lai pilnvērtīgāk konstatētu izmaiņas 1. – 2. klases skolēnu attīstībā, veica atkārtotu skolēnu novērošanu pētījuma beigās, pēc kuras secināja, vai izmaiņas ir notikušas vai nē, kas tieši ir mainījies, vai skolēnu uzvedība, sekmes, pašvērtējums vai labsajūta skolā un klases kolektīvā ir mainījušās uz pozitīvo vai negatīvo pusi.

Otrās klases skolēnu apraksts:

Sandra: jau šī pētījuma gaitā, darba autore novēroja, ka Sandra kļūst nedaudz drošāka, viņa vairāk sāk komunicēt ar klasesbiedriem, viņa drošāk izsaka savu viedokli stundās. Arī uzdevumiem viņa gatavojas ar lielāku interesi. Bakalaura darba autore ir novērojusi, ka Sandras pašvērtējums ir paaugstinājies, ko var spriest pēc meitenes uzvedības ikdienā, viņa vairs nav tik kautrīga un noslēgta. Arī pēc Sandras rakstu darbu uzlabojumiem, kas apskatāmi attēlā 1. un 2. var secināt, ka meitenes fonemātiskās uztveres attīstība ir notikusi diezgan labi, ņemot vērā, ka laika posms nemaz nav tik liels. Autore secina, ka, jo vairāk tiks strādāts, jo labāk Sandra jutīsies skolā un viņas sekmes uzlabosies.

Sandija: pētījuma norises beigās Sandijas uzvedība nav īpaši mainījusies, meitene tāpat ir diezgan skaļa, aktīva un stundās uzvedas diezgan nemierīgi, tomēr darba autore, novērojot Sandiju, secina, ka viņas atbildības izjūta ir palielinājusies, meitene diezgan nopietni pievēršas uzdevumu izpildei, kā arī to dara ar lielāku interesi. Par to, ka Sandijas fonemātiskā uztvere ir uzlabojusies var spriest pēc 1. un 2. attēlā redzamajiem grafikiem, kuros ir salīdzinātas skolēnu pieļautās kļūdas diktātos un atstāstījumos. Arī Sandijai, tāpat kā citiem skolēniem šīs kļūdas ir samazinājušās. Ja pētījuma sākumā to viņai bija ļoti daudz, tad pētījuma nobeigumā tās jau ir mazinājušās, pēc kā darba autore var secināt, ka jāturpina tāpat strādāt ar Sandiju un viņas sekmes uzlabosies, kā arī pašsajūta un komforts klases kolektīvā palielināsies.

Gatis: pētījuma beigās Gatis jau ir atklātāks, darba autore ir novērojusi, to, ka Gatim ar iekļaušanos klases kolektīvā veicas ļoti labi, viņš ir sadraudzējies ar visiem klasesbiedriem, un starpbrīžos komunicē arī ar citu klašu skolēniem, kas liecina par to, ka Gatis skolā jūtas labi un komfortabli. Arī mācībās Gatim veicas labāk, pieļauto kļūdu skaits diktātos un atstāstījumos ir ievērojami samazinājies, to var apskatīt 1. un 2. attēlā. Gatim pētījuma sākumā bija vissliktākie rezultāti raktu darbos, kas ir diktāts un atstāstījums, un darba autore, pieļauj, ka tam iemesli bija lielākoties psiholoģiski, Gatim

tajā laikā prioritāte bija iekļaušanās un adaptācija, tāpēc pētījuma beigās jau var novērot ievērojamus uzlabojumus.

Kārlis: Kārļa fonemātiskās uztveres pilnveide ir norisinājusies ļoti veiksmīgi un zēns savos rakstu darbos ir pieļāvis mazāk kļūdu, ko var apsaktīt 1. un 2. attēlā. Kārlis ir kļuvis arī nedaudz atvērtāks, viņš vairāk komunicē ar saviem klasesbiedriem. Viņš arī cenšas vairāk iesaistīties stundas darbā, izsakot savu viedokli un komentārus. Kārļa sekmes sāk uzlaboties, līdz ar to, zēns jūtas labāk, to darba autore ir novērojusi, strādājot ar Kārli. Zēns ir kļuvis pašpārliecinātāks un vairāk atraisīts, viņš pats uzņemas iniciatīvu darīt dažādus darbus, kas vajadzīgi stundas laikā, vai starpbrīžos, tāpēc darba autore var secināt, ka, jo vairāk tiks strādāts ar Kārli, jo pozitīvāk viņš jutīsies klasē un skolā.

Pēteris: Pēteris pētījuma beigās ir mainījies, to darba autore pamanīja, novērojot Pēteri skolā. Viņš ir kļuvis atvērtāks un vairāk interesējas par dažādām lietām, to skaitā arī par mācībām. Pētījuma laikā darba autore, strādājot ar Pēteri, īpašu uzmanību pievērša tieši lasītprasmes attīstībai, jo tas ir visu pārējo uzdevumu izpildes pamantā. Tika lasīti dažādi stāsti, pasakas un izmantotas metodikas, kas palīdz attīstīt fonemātisko uztveri, kā rezultātā Pēterim uzlabojās lasītprasme. Lai arī Pēteris vēl joprojām lasa ļoti lēnā tempā, tomēr viņš izlasīto saprot un spēj izpildīt uzdevumu pēc nosacījumiem. Darba autore uzskata, ka turpinot strādāt ar Pēteri, lai uzlabotu viņa fonemātisko uztveri, viņa attīstība notiks vēl straujāk un zēns, pilnvērtīgāk spēš sasniegt nepieciešamos rezultātus mācībās. Pētera pašvērtējums ir cēlies, zēns ir sācis ticēt saviem spēkiem un spējām.

Jēkabs: pētījuma beigās Jēkaba uzvedība ir mainījusies minimāli, jo zēnu ļoti iespaido apkārtējie faktori – saule aiz loga un siltais laiks, viņš nevar sakoncentrēties darbam. Lai arī pieļauto kļūdu skaits nav tik ievērojami liels kā citiem skolēniem, Jēkabam tomēr ir mācīšanās traucējumi, jo arī logopēds atzīst, ka zēna fonemātiskā uztvere ir nepietiekami attīstīta, kas savukārt nozīmē, to, ka viņš nevar pilnvērtīgi mācīties. Tomēr darba autore atzīst, ka pētījuma beigās Jēkabs ir kļuvis nedaudz mierīgāks un draudzīgāks pret citiem, un citi skolēni labprātāk ar viņu komunicē.

Pirmās klases skolēnu apraksts.

Aivars: pēc pētījuma Aivara uzvedība nav mainījusies. Lai arī zēna lasītprasme un rakstītprasme ir uzlabojusies un pieļauto kļūdu skaits atstāstījumos un diktātos ir sarucis, ko var apskatīt 3. un 4. attēlā, tomēr Aivars nav kļuvis atvērtāks. Stundu laikā Aivars tik un tā cenšas būt pēc iespējas neievērojamāks, lai tikai nevajadzētu izteikties klases priekšā, tam varētu būt iemesls, tāds, ka zēns vairākkārt ir izjutis apkaunojumu par publisko uzstāšanos, taču darba autore to izvirza kā pieņēmumu, jo nav attiecīgas

informācijas par konkrēto lietu. Tomēr pozitīvi ir tas, ka Aivara sekmes uzlabojas un pētījums ir bijis produktīvs, jo skolēna attīstība ir notikusi, ko var secināt pēc pieļauto kļūdu daudzuma izmaiņām rakstu darbos.

Raivis: pētījuma beigās darba autore ir novērojusi, ka Raivja motivācija mācīties nav samazinājusies, bet tieši pretēji – turpina pieaugt. Zēnam ļoti patīk tas, ka viņam sāk izdoties ar vien labāk izpildīt uzdevumus un pieļauto kļūdu skaits samazinās. Veicot atbalsta pasākumus – fonemātiskās uztveres pilnveidi – darba autore novēroja, ka Raivim ir nepieciešama pastiprināta uzmanība, ja tā tiek nodrošināta, tad zēns spēj izdarīt daudz vairāk nekā tad, ja viņš strādā individuāli. Klases kolektīvā Raivis ir tāds pats kā pētījuma sākumā, tikpat draudzīgs un komunikabls.

Tīna: pētījuma beigās Tīnas pieļautās kļūdas ir samazinājušās, tāpēc var spriest, ka progress ir noticis un fonemātiskās uztveres pilnveide ir norisinājusies pozitīvi. Klases kolektīvā Tīna vēl jo prožām ir klusa, taču meitenes uzvedībā ir novērojama lielāka atraktivitāte, kas liecina par to, ka viņas pašvērtējums ir palielinājies. Arī uzdevumu izpildes kvalitāte ir labāka, jo Tīna ir sākusi vairāk paļauties uz saviem spēkiem.

Mārtiņš: pētījuma beigās arī Mārtiņa pieļauto kļūdu daudzums ir samazinājies, taču tas lielākoties ir tāpēc, ka darba autore, strādājot ar šo zēnu, pievērsa viņam pastiprinātu uzmanību un vairāk strādāja individuāli, lai Mārtiņš pildītu nepieciešamos vingrinājumus. Tas, ka pieļauto kļūdu skaits ir samazinājies, liecina par to, ka Mārtiņa darba spējas un fonemātiskā uztvere ir attīstījušās, tomēr darba veids, kā jāstrādā ar Mārtiņu ir specifisks. Tāpēc darba autore uzskata, ka šim skolēnam ir vajadzīgas papildus nodarbības, lai spētu uzlabot viņa sekmes un vēl pilnvērtīgāk attīstīt fonemātisko uztveri.

Didzis: pieļauto kļūdu skaits arī Didzim rakstot diktātu un atstāstījumu ir samazinājies, kas liecina par to, ka uzlabojumi ir notikuši, tomēr Didža sociālais statuss skolā nav mainījies. Darba autore saprot, ka tas nav tik viegli novēršams faktors, jo tās ir ģimenes lietas, kurās tādā līmenī skola nevar iejaukties, lai arī tiek darīts viss iespējamais, ir piesaistīts viss atbalsta personāls, psihologs un speciālais pedagogs, kas strādā ar šo zēnu, lai uzlabotu viņa labklājību skolā. Didzis klases kolektīvā nav iejuties un viņam šis adaptācijas process norisinās ļoti lēni. Tomēr pozitīvs ir fakts, ka darba autore – skolotāja palīga un logopēda sadarbības rezultātā Didža fonemātiskā uztvere ir uzlabojusies, par ko liecina rezultāti atstāstījumā un diktātā.

Bakalaura darba autore secina, ka 1. – 2. klases skolēnu peronībā arī ir notikušas izmaiņas, kam iemesls ir tas, ka uzlabojas skolēnu sekmes, viņi jūtas labāki,

pilnvērtīgāki. Protams, to nevar teikt par visiem, jo nav pagājis tik daudz laika, lai pilnīgi visi varētu justies vienādi labi, jo katra skolēna attīstība ir ļoti individuāla, un faktori, kas to ietekmē, arī atšķiras. Bet pozitīvi ir tas, ka izmaiņas notiek, tāpēc var secināt, ka pētījums ir norisinājies veiksmīgi.

NOBEIGUMS

Veicot pētījumu savam bakalaura darbam, autore secina, ka sākumskolas posms ir ļoti nozīmīgs laiks bērna dzīvē. Šajā vecumā rodas pirmie iespaidi par skolu, par procesiem, kas notiek skolas dzīvē, tāpēc ir svarīgi nodrošināt skolēniem vispozitīvāko vidi, lai radītu pozitīvu gaisotni skolā, kur skolēnam ir jāapgūst mācību saturs, rezultātā, veidojas pozitīvs priekšstats un emocijas par skolu un mācībām. Ja bērnam mācīšanās traucējumi ir sākumskolas vecumā, tas viņu ietekmē vairāk, jo viņš ir jaunā vidē, kurai ir jāpielāgojas, ir ieguvis jaunu sociālo lomu, kurā ir jāiemācās dzīvot, viss apkārt notiekošais ir jauns. Un, ja jau tā ir grūti pierast pie jaunās dzīves, tad tas, ka nepadodas mācības, ļoti grauj pašvērtējumu. Bērni šajā vecumā ir ļoti centīgi, viņi vēlas sasniegt pēc iespējas labākus rezultātus visās jomās, bet kāda padodas vairāk, kāda –mazāk. Tāpēc bērniem šis ir svarīgs posms, lai saprastu, kas viņiem ne tikai patīk, bet arī padodas. Ir ļoti svarīgi šajā vecumā bērnam nodrošināt daudzveidīgas darbošanās iespējas. Bērna valodas attīstība arī ir ļoti nozīmīga, jo valodas attīstība ir pamatā visām pārējām prasmēm, kuras ir jāatīsta, piemēram, lasītprasme un rakstītprasme ir divas galvenās prasmes, kurām būtu jābūt attīstītām diezgan augstā līmenī, lai skolēns varētu apgūt visus mācību priekšmetus. Lai saprastu uzdevumu, ir jāizlasa uzdevuma nosacījumi, un, ja lasītprasme ir zemā līmenī, tad skolēns nevar uztvert un saprast, kas jādara, tāpēc skolēna sekmes pasliktinās, jo viņš pieļauj vairāk kļūdu, nekā tad, ja viņš spētu pareizi izlasīt un saprast uzdevuma nosacījumus.

Bakalaura darbā autore ir analizējusi 1. – 2. klases skolēnu diktātus un atstāstījumus, kurus skolēni rakstījuši 2011. gada oktobrī (pirms pētījuma) un 2012. gada martā (pētījuma beigās), lai salīdzinātu skolēnu fonemātiskās uztveres uzlabojumus, kas notikuši pētījuma laikā, sadarbojoties ar vidusskolas X logopēdu. Darba autore secina, ka fonemātiskās uztveres pilnveide ir notikusi, jo skolēnu pieļauto kļūdu skaits diktātos un atstāstījumos ir samazinājies, kas nozīmē to, ka, jo vairāk tiek strādāts ar skolēniem, kuriem ir mācīšanās traucējumi, izmantojot dažādas metodes, jo vairāk tiek attīstītas skolēnu spējas. Reultātā tiek uzlabotas skolēnu sekmes, arī pašapziņa un skolēnu labsajūta klases kolektīvā un skolā paaugstinās.

Bakalaura darba autore – skolotāja palīgs vidusskolā X, domā, ka šāds cilvēks, kas ir skolotāja palīgs būtu nepieciešams jebkurā skolā, jo, ja klasē strādā viena skolotāja viņa fiziski nav spējīga katram skolēnam pievērsties tik individuāli, kā to spēj divi cilvēki. Pirmkārt, jau tas, ka vienā klasē skolēnu attīstības līmenis ir tik dažāds, ir skolēni,

kas tekoši lasa, labi rēķina un viņu darba temps ir ievērojami ātrāks, tāpēc skolotājam ir jāspēj nodrošināt šiem skolēniem vēl pilnvērtīgāku izaugsme, izmantojot dažādus uzdevumus ar dažādām grūtības pakāpēm. Bet ir arī skolēni, kuri tikko veic kopā zīlbes, tāpēc šiem skolēniem vajag palīdzēt izlasīt, saprast un izprast uzdevumus, tāpēc skolotājam ir jāspēj attīstīt arī šo skolēnu prasmes. Ja klasē strādā divi skolotāji, tad viņi var sadalīt darbus, piemēram, viens strādā ar īpaši talantīgajiem, bet otrs ar tiem skolēniem, kuriem ir mācīšanās traucējumi, tādējādi nodrošinot pilnīgi visu skolēnu pilnvērtīgu attīstību.

Bakalaura darba autore secina, ka pēc fonemātiskās uztveres pilnveides procesa arī skolēnu personībā ir notikušas izmaiņas. Autore izpētīja skolēnus pētījuma sākumā, ko var apskatīt nodaļā 2.2., novērojot viņus ikdienas dzīvē skolā – stundās un starpbrīžos. Un pēc tam tika veikta skolēnu izpēte pētījuma beigās, lai konstatētu, vai, uzlabojot fonemātisko uztveri, notiek izmaiņas arī skolēnu personībā. To var apskatīt 2.4. nodaļā. Darba autore secina, ka izmaiņas ir notikušas, jo skolēnu sekmes, rakstītprasme un lasītprasme ir uzlabojušās, un skolēni jūtas labāk, viņi veiksmīgāk iekļaujas klases kolektīvā ir kļuvuši atvērtāki un ieinteresētāki. Protams, ne visi skolēni ir tik ievērojami mainījušies, jo pētījuma laiks nebija tik ilgs, lai uzreiz visi varētu mainīties. Katrs ir individualitāte, katra attīstības procesi norisinās savādāk, tāpēc ir nepieciešams ilgāks laiks, kurā tiktu intensīvi strādāts ar šiem skolēniem, lai vēl pilnvērtīgāk veiktu pilnveides procesus.

Secinājumi:

- Izanalizējot teorētisko literatūru, par pētāmo problēmu, darba autore secina, ka viens no mācīšanās traucējumu cēloņiem, 1. – 2. klases skolēniem, ir nepietiekami attīstīta fonemātiskā uztvere.
- Pētot un analizējot 1. – 2. klases skolēnu diktātus un atstāstījumus, autore var secināt, ka šiem skolēniem fonemātiskā uztvere ir nepietiekami attīstīta, jo savos rakstu darbos viņi pieļauj nepietiekamai fonemātiskajai uztverei raksturīgas kļūdas.
- Bakalaura darba autore – skolotāja palīgs, sadarbojoties ar logopēdu, vidusskolā X, sekmīgi veica atbalsta pasākumus, lai uzlabotu fonemātisko uztveri 1. – 2. klases skolēniem ar mācīšanās traucējumiem.
- Autore ir apstrādājusi iegūtos datus, izveidojot 8 tabulas, kurās attēlotas skolēnu pieļauto kļūdu skaits un to veids, kā arī iegūto informāciju attēlojusi 4 attēlos, tabulas un attēlus var apskatīt 2.3. nodaļā.

Līdz ar to var apgalvot, ka bakalaura darba mērķis ir sasniegts, uzdevumi izpildīti un hipotēze pārbaudīta un apstiprināta.

Darba autore apgalvo, ka pēc šī pētījuma izstrādes vidusskolā X tiks turpināta skolēnu ar mācīšanās traucējumiem intensīva izglītošana, lai nodrošinātu šiem skolēniem pilnvērtīgu attīstību. Skolotāja palīgs turpinās sadarboties ar logopēdu, lai pilnveidotu fonemātisko uztveri un darba autore cer, ka vēl pēc pus gada šo skolēnu fonemātiskā uztvere, līdz ar to arī lasītprasmes un rakstīprasmes attīstība būs vēl augstākā līmenī, un šie skolēni varēs justies vēl labāk.

IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA

1. **Albrehta, Dz.** (1998) *Pētīšanas metodes pedagogijā*, Rīga: Mācību grāmata, 104 lpp.
2. **Andersons, G., Ērgle, D., Filatova, M., Golubova, V., Ikale, I., Ptičkina, Ā.** (2005) *Latviešu valoda 1. klasei. MAZĀ ZĪLE. ZĪLE. ZĪLE. Ābecīte, Rokasgrāmata skolotājiem 2., pārstrādātais izdevums*, Rīga: Zvaigzne ABC, 258 lpp.
3. **Elnebija, I.** (1992) *Pakāpieni bērna attīstībā*, Rīga: Pētergailis, 47 lpp.
4. **Geske, R.** (2005) *Bērna bioloģiskā attīstība*, Rīga: RaKa, 314 lpp.
5. **Liepiņa, D.** (2008) *Skaņu loto spēlē un iemācies! Metodiskie ieteikumi*, Rīga: Vieta, 11 lpp.
6. **Markus, D.** (2003) *Bērna valoda: no pirmā kļiedziņa līdz pasakai*, Rīga: Rasa ABC, 143 lpp.
7. **Markus, D.** (2007) *Bērns runā kultūras pasaulē*, Rīga: Rasa ABC, 159 lpp.
8. **Markus, D.** (2000) *Valodnieciskās darbības iedīgļi bērna radošajā valodiskajā darbībā*, Rīga: Izglītības soļi, 152 lpp.
9. **Miltiņa, I.** (2008) *Skolotāja logopēda darba mape*, Rīga: RaKa, 302 lpp.
10. **Nobela, R.** (2002) *Mācīšanās traucējumi. No: Skola visiem. (2002) Palīgs pedagogiem, psihologiem un vecākiem*, Rīga: Skolu atbalsta centrs. 231. – 243. lpp.
11. **Reņģe, V.** (2000) *Psiholoģija. Personības psiholoģija*, Rīga: Zvaigzne ABC, 125 lpp.
12. **Rimma, S.** (2000) *Sekmīgas mācīšanās noslēpumi*, Rīga: Jumava, 376 lpp.
13. **Rūķe – Draviņa, V.** (1982) *No 5 mēnešiem līdz 5 gadiem*, Stokholma; 415 lpp.
14. **Smita, K., Strika, L.** (1998) *Mācīšanās traucējumi no A līdz Z*, Rīga: RaKa, 356 lpp.
15. **Staļģe, L., Vabale, A.** (2002) *Disleksija, disgrāfija un valodas sistēmas traucējumi logopēda skatījumā. No: Skola visiem. (2002) Palīgs pedagogiem, psihologiem un vecākiem*. Rīga: Skolu atbalsta centrs. 244. – 269. lpp.
16. **Svence, G.** (1999) *Attīstības psiholoģija*, Rīga: Zvaigzne ABC, 158 lpp.
17. **Tūbele, S., Lūse, J.** (2004) *Ja skolēns raksta nepareizi...*, Rīga: RaKa, 129 lpp.
18. **Tūbele, S.** (2006) *Promocijas darbs, Jaunāko klašu skolēnu runas un valodas traucējumu noteikšana un korekcijas iespējas*. 180 lpp.
19. **Tūbele, S.** (2002) *Skolēna runas attīstības vērtēšana*, Rīga: RaKa, 127 lpp.
20. **Tūbele, S.** (2008) *Disleksija vai lasīšanas traucējumi*, Rīga: RaKa,
21. **Волкова, Л. С.** (2006) (ред.) *Логопедия*, Москва: Владос, 703 с.
22. **Лалаева, Р. И.** (2002) (ред.) *Нарушения чтения и пути их коррекции у младших школьников*, Санкт-Петербург: Союз, 222 с.

23. **Филичева, Т.Б., Чаркина, Г.В.** (2002) *Воспитание и обучение детей дошкольного возраста с фонетико – фонематическим недоразвитием*, Москва: Школьная Пресса, 31 с.
24. **Blakemore, S.J., Frith, U.** (2006) *The Learning Brain. Lessons for Education*, United Kingdom: Blackwell, 216.
25. **Gorman, C.J.** (2001) *Emotional Disorders and Learning Disabilities in the Elementary Classroom. Interactions and Interventions*. Corwin Press,
26. **Sousa, D.A.** (2006) *How The Brain Learns*, California: Corwin Press, 309.

PIELIKUMS

9. tabula

Rakstu darbu kļūdu analīzes tabula, pēc S. Tūbeles.

Kļūdu tipi	Kļūdu veidi
Vārda skaņu sastāva kļūdas	§ Patskaņu aizstāšana § Līdzskaņu aizstāšana § Patskaņu izlaidumu § Līdzskaņu izlaidumu § Zilbju un vārda daļu izlaidumi § Pārstatījumi § Pierakstījumi § Vārda daļas raksta atsevišķi
Leksiski gramatiskās kļūdas	§ Saskaņojuma kļūdas § Pārvaldījuma kļūdas § Vārdu aizstāšana pēc skaņu līdzības § Vārdu aizstāšana pēc semantiskās līdzības § Vārdu izlaidumi § Kopā sarakstīti vārdi
Grafiskās kļūdas	§ Burtu aizstāšana pēc elementu skaita § Burtu aizstāšana pēc elementu izvietojuma telpā § Burtu spoguļraksts § Dažādi burtu kropļojumi
Pareizraktības kļūdas	§ -gs, -bs, -ds u.c. § Lielie burti teikuma sākumā § Lielie burti cilvēku un dzīvnieku vārdos

Pielikums nr 2.

Intervija ar vidusskolas X logopēdu.

Intervijas metode: brīvie jautājumi

Mērķis: Noskaidrot logopēda viedokli par 1. – 2. klases skolēnu fonemātiskās uztveres attīstības līmeni un ar kādām metodēm logopēds strādā, lai uzlabotu fonemātisko uztveri.

Kad: 2011. gada 23. novembrī

Kur: Vidusskolā X.

Intervētāja vārds: Aiga Seržāne (A)

Intervējamā vārds: Anonīms (L)

A: Labdien!

L: Labdien!

A: Vai Jūs man varētu veltīt nedaudz laika intervijai?

L: Jā, labprāt, šobrīd man ir brīvs laiciņš.

A: Es šobrīd rakstu savu bakalaura darbu, kura temats ir „Fonemātiskās uztveres pilnveide 1. – 2. klases skolēniem ar mācīšanās traucējumiem”, tāpēc es vēlējos Jums pajautāt par to, kā Jūs strādājat ar 1. – 2. klases skolēniem, kuriem ir mācīšanās traucējumi?

L: Vai cik interesanti, vai tu domā par logopēdu kļūt?

A: Pagaidām tāda doma ir, jā!

L: Super! Tātad par 1. – 2. klasi (pauze).. Šiem bērniņiem ir ļoti dažāds attīstības līmenis.

A: Tieši starp klasēm?

L: Gan starp klasēm, gan arī katrā klasē starp skolēniem, arī starp speciālās programmas skolēniem. Piemēram 1. klasītē ir 6 un 2. klasē 5 šie speciālās programmas bērni, ja?

A: Tieši tā!

L: Nu lūk, un starp šiem sešiem 1. klases skolēniem nav neviena, ar vienādā līmenī attīstītu runu. Man ar katru no viņiem ir jāstrādā individuāli, viņiem katram ir izstrādāts savs darbības plāns. Bet kopumā 1. – 2. klasē, šajā skolā es strādāju pēc programmas, kas izveidota 5 – 6 gadnieku fonemātiskās uztveres attīstībai.

A: Vai tas nozīmē, ka šiem skolēniem jau agrāk vajadzēja sniegt palīdzību, lai uzlabotu fonemātisko uztveri?

L: Pavisam noteikti! Jau pirmsskolas vecumā bija jāsāk intensīvi strādāt, tad rezultāts būtu labāks, bet kā ir tā ir un arī šobrīd ir jācenšas darīt visu, kas iespējams, lai uzlabotu komfortu šiem skolēniem.

A: Kā, Jums šķiet, vai šīs skolas 1. – 2. klases skolēnu galvenais mācīšanās traucējumu iemesls varētu būt nepietiekami attīstīta fonemātiskā uztvere?

L: Lielā mērā tā varētu būt! Es ļoti daudz strādāju tieši pie fonemātiskās uztveres pilnveides šiem skolēniem, jo galvenās kļūdas, ko viņi pieļauj gan savā runā, gan raktu darbos, ir cieši saistītas ar fonemātisko uztveri.

A: Jā, es tieši šobrīd esmu izpētījusi diktātus un atstāstījumus, ko skolēni rakstījuši oktobrī un es ievēroju, ka galvenās pieļautās kļūdas ir vārda skaņu sastāva kļūdas.

L: Tieši tā! Šie skolēni, galvenokārt, jauc patskaņus, līdzskaņus, aizstāj tos. Tās ir vistiešākās fonemātiskās uztveres kļūdas.

A: Kādas metodes Jūs izmantojat, lai uzlabotu fonemātisko uztveri skolēniem?

L: Vispār ir ļoti daudz dažādu metožu, bet tās populārākās, ko es izmantoju piemēram, lai attīstītu dzirdes uztveri un pievērstu skolēna uzmanību dažādām skaņām, es izmantoju tādus metodiskos paņēmienus, kā papīra burzīšanu, griešanu, plēšanu, sišanu ar karotīti pa galdu un grāmatas šķirstīšanu. Bet vispār šie paņēmieni 1. klasē skolēniem ļoti patīk, jo tas ir kaut kas atšķirīgs no mācību darba. Skolēniem patīk eksperimentēt ar skaņām.

A: Skaidrs, un vai ir redzami uzlabojumi skolēniem?

L: Jā, ir uzlabojumi, bet tie nav visiem viennozīmīgi, kā jau minēju, šie skolēni attīstās katrs savā tempā. Vēl arī liela loma ir šo skolēnu izcelsmei, ja es drīkstu tā teikt, svarīgi ir kādā ģimenē dzīvo šie skolēni, vai tā ir divvalodīga ģimene, kurā ikdienā runā divās valodās, tad arī skolēns sāk šīs valodas jaukt, un šajās klasītēs ir vairāki tādi skolēni, kuriem vecāki ir atšķirīgas tautības, tas nozīmē, ka jau no pašas dzimšanas bērns dzird sev apkārt divas valodas, kā rezultātā, šīs valodas sajaucas, un nav pareiza ne viena ne otra. Bet tas viss ir novēršams ilgā un intensīvā darbā, kurš šobrīd jau tiek veikts, un cik saprotu, arī tu tagad iesaistīsies šajā procesā?

A: Jā, tas tiesa! Un es ceru, ka es kā skolotāja palīgs, ar savu iesaistīšanos spēšu vēl papildināt šo fonemātiskās uztveres pilnveidi skolēniem, kuriem ir mācīšanās traucējumi.

L: Viennozīmīgi būs vēl pozitīvāki rezultāti! (smaida) Jo nepietiek ar to, ka es strādāju ar šiem skolēniem, ir svarīgi, lai arī stundās tiktu izmantotas metodes, kas tieši šiem bērniem palīdzētu apgūt mācību saturu un attīstītu fonemātisko uztveri, kā rezultātā uzlabosies arī skolēnu sekmes, galvenokārt priekšmetus, kuros ir jālasa un jāraksta.

A: Jā, es arī ceru, ka tas uzlabos skolēnu sekmes un pašsajūtu apgūstot mācību saturu. Paldies, Jums par veltīto laiku! Un ceru uz pozitīvu sadarbību!

L: Nav par ko, Aiga! Man būs liels prieks ar tevi sadarboties! Ja vēl kādi jautājumi, droši nāc, jautā!

A: Liels paldies. Uz redzēšanos!

L: Lai tev veicas ar bakalaura darbu, uz redzēšanos!